

נועם אליעזר

פרשת מטות

בהא דצריך כפרה על מחשבת איסור

אישה הפרם וה' יסלח לה
(במדבר ל', י"ג).

כשמחלל שבת לצורך הצלת נפשות האם ניצול מעבירה

א בקידושין (פ"א:) איתא, על הפסוק "אישה הפרם וה' יסלח לה" (במדבר ל' י"ג), במה הכתוב מדבר, באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה, והיא לא ידעה שהפר לה בעלה, והיתה שותה יין ומטמאה למתים, רבי עקיבא כי מטי להאי פסוקא הוה בכי, אמר ומה מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, אמרה תורה צריכה כפרה וסליחה, מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה.

חזמין מונית בשבת לנסיעה לביה"ח יודיע מראש על יעד נסיעתו

והנה לפ"ז כתב מו"ח הגר"י זילברשטיין שליט"א בספרו "תורת היולדת" (פ"ג סעיף ו') דאם מזמין מונית, והנהג חושב שנוסע לנסיעה שאין בה היתר של חילול שבת, ולבסוף עלה בידו נסיעה שיש בה היתר של פיקוח נפש, הרי זה כנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה. והנוסע שלא הודיעו שזהו פיקוח נפש, נכשל באיסור של "לפני עיור", שהכשיל את הנהג באיסור שצריך עליו כפרה וסליחה.

הערה בראיה מקידושין פ"א

ב אמנם לכאורה יש לדון בראיתו, דלכאורה שאני התם דלא קיים מצוה, רק דנתכוין לאכול בשר חזיר ועלתה בידו בשר טלה בכה"ג צריך כפרה וסליחה. משא"כ בנידון שאלתינו שהנהג שחשב לחלל

שבת קיים מצוה, בזה מסתבר דאינו צריך כפרה וסליחה.

בתשו' "בית יצחק"

וכבר כתב כיו"ב בשו"ת "בית יצחק" (יו"ד סי' ח'). - ויסוד דבריו הוא בביאור דברי הלבוש (ביו"ד סי' קנ"ז ס"ב) שכתב, דמי שהעלה לבו טינא, תוכל אשתו לבוא אליו ולהטעותו, באופן שיהיה סבור שבא על ערוה, ושרי. - ולכאורה קשה, הרי צריך כפרה, שנתכוין לאיסור, והיא עוברת בלאו דלפני עור, דמכשילתו. - ובהכרח צ"ל דמכיון שעלתה בידו מצוה, מצוות פרו ורבו או מצות עונה, אין צריך כפרה.

ויעוי"ש בתשו' "בית יצחק" שביאר בזה מש"כ ה"אור החיים" עה"ת (בראשית נ"ז) בסוף פרשת ויחי, על הפסוק: "ואתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטובה", שכתב בזה"ל: "והרי זה דומה למתכוין להשקות את חבריו כוס מות, והשקהו כוס יין, שאינו מתחייב כלום, והרי הם פטורים וזכאים גם בדיני שמים". עכ"ד. [ויעו' משנ"ת בעה"י עפ"ז בספר "תורת חיים וחסד" ח"ב דיני רפואה סי' ו' ענף א', בעמ' תקס"ו]. - ולכאורה קשה, דהרי אמרינן בקידושין (פ"א:) דמי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, הרי הוא צריך סליחה וכפרה. וא"כ יש איסור בזה. והיאך כתב האוה"ח שהם זכאים גם בדיני שמים. - ובהכרח צ"ל דשאני היכא דנתכוין לאיסור ועלה בידו דבר מצוה, דבכה"ג פטור לגמרי ואין צריך כפרה כלל. וזהו כוונת האוה"ח, דאפילו שהאחים נתכוונו לרעה, מ"מ כיון שעלתה בידם דבר מצוה להחיות עם רב, אין בזה כל איסור, והם זכאים בדיני שמים.

ומעתה בנידון נהג מונית שכוונתו היתה לעבירה, לחלל שבת כדי להרויח ממון, ועלתה בידו מצוה, הצלת חולה או יולדת, אינו צריך כפרה, ופטור לגמרי. וממילא אינו צריך להודיעו. ובפרט כשהנידון הוא להודיעו בשיחת טלפון, דמסתבר שיש למעט בשיחה.

חידוש ה"בית הלוי"

ג והנה בספר "בית הלוי" עה"ת (כפרשת שמות, על הפסוק וידע אלוקים), חידש חידוש גדול, שרופא המציל נפש, והיה מחלל שבת גם ללא המצוה של הצלת נפש, עוון חילול שבת בידו. - ולפי דבריו, ודאי דיש להעדיף בנסיעה בשבת לבית חולים, נהג שומר שבת, על פני נהג מחלל שבת. וכמו שכתב מו"ח הגר"י זילברשטיין שליט"א בספרו "תורת היולדת" (פרק י"ג סעיף י"ג).

הכרעה בנידון שאלתינו

ומעתה י"ל בנידון שאלתינו, דלא מהני כשיודיע לנהג יעד נסיעתו. דאפילו אם יודיע לנהג את יעד נסיעתו, ותהיה כוונתו להצלת נפשות, מכל מקום מכיון שגם בלא המצוה היה נוסע בשבת, עוון חילול שבת בידו. - וממילא ליכא נפק"מ אם יודיע לו או לא, דבכל ענין עוון חילול שבת בידו.

כשכוונת הנהג לאיסור לא מהני

כשיודיענו שיעד הנסיעה הוא לפיקוח"נ

ד והנה לכאורה יש לומר דאפילו אם מודיע לנהג מונית את יעד נסיעתו, לא יתקן בזה את האיסור של הנהג. - דמכיון שכוונת הנהג היא לאיסור, דהיינו לחלל שבת ולהרויח ממון, גם אם יודיענו שמטרת הנסיעה היא לפיקוח נפש, לא יציל עי"ז, דהא סוף סוף הוא עושה איסור. וליכא נפק"מ אם יודיענו. - וכמו שכתב המשנ"ב (בסי' ש"ח ס"ק ל"ח) דאפילו דמותר לצוד דגים עם התינוק, או לשבור חוליה מהבור כדי להציל תינוק, אסור לו להתכוין לכך, דלא יתכוין להנאתו.

**הכרעה לנידון שאלתינו
מדברי הביאווה"ל**

ח) ונמצינו למדין לפ"ד הביאווה"ל, דאם אחד מתכוין רק לאיסור, אע"פ שפעולתו היא פעולת הצלה, דומיא דצד נחש מסוכן, וכוונתו להשתמש בו כגון לרפואה, ואין כוונתו לפיקוח נפש להצלת בני אדם, יתכן דעבר איסור.

ומעתה בנידון נהג שנוסע בלא שידע את יעד נסיעתו, ומטרתו היא לעבור באיסור חילול שבת, אע"פ שלבסוף נעשתה על ידו פעולת הצלה, עבר באיסור, לצד אחד בספיקו של הביאווה"ל.

הערה ע"ד הביאווה"ל ממש"כ בשעה"צ

ט) והנה יש להעיר בדברי המש"כ. - דביאווה"ל הנ"ל נקט דסוגיא דפסחים (כ"ו:): דלא אפשר וקמכוין אסור, דמי לדינא דצד נחש לרפואה, דהתם כוונתו היא רק לאיסור. - אולם בשעה"צ (סי' שט"ז ס"ק ל"ג) כתב דסוגיא דפסחים (כ"ו:): מוכח דאסור משום דכוונתו היא לשניהם בשוה.

ידעווי"ש שהקשה על דברי הרשב"א בשבת (ק"ו:): ד"ה תוספתא כו' דס"ל דמותר לנעול את ביתו, אע"פ שצבי שמור בתוכו, והרי בפסחים (כ"ו:): מבואר דהיכא דלא אפשר וקמכוין אסור. ותירץ בשעה"צ דאולי גם להרשב"א אינו מותר אלא רק כשעיקר כוונתו בשביל שמירת ביתו, משא"כ בסוגיא דפסחים קמייירי שמתכוין לשניהם בשוה. - ולכאורה זהו דלא כמש"כ הביאווה"ל. [ואכן בשעה"צ סיים, דלדינא אין דעת הפוסקים להקל בזה בכל גווני, אפילו אם כוונתו רק בשביל שמירת ביתו. והיינו כהר"ן דפליג ע"ד הרשב"א].

מיישב דברי השעה"צ

אכן י"ל דבאמת בסוגיא דפסחים (כ"ה:): מבואר דמייירי כשכוונתו היא לשניהם, וכדאמרין התם לצרכו ולצרכה אסור. וכמש"כ בשעה"צ (סי' שט"ז ס"ק ל"ג) עפמש"כ בספר "אהבת חסד" (פ"ז בנתיב חסד ס"ב). - והא דביאווה"ל נקט להשוות סוגיא דפסחים הנ"ל לדינא דצד נחש לרפואה, זהו רק לענין הא דבכוונתו נהפך המעשה ממעשה היתר למעשה איסור,

אסור. [והקשו מזה על מי שמתיר לו אפשר וקא מכוין. ולכן מסקנת הגמ' דאיכא טעם אחר לאסור שטיחתה, אבל לדין דקיי"ל לא אפשר וקא מכוין אסור, כמש"כ הרא"ש (פ"ב דפסחים סי' ב'), סגי בטעם זה לאסור]. ואיסור זה הוא מן התורה, וכמש"כ התוס' בפסחים (כ"ו:): ד"ה לא אפשר כו'. - וסיים הביאווה"ל, דא"כ הוא הדין הכא, אע"פ דעצם הפעולה להורגם הוא מצוה במקום שרגילים להמית אדם, מ"מ גרע במה שהוסיף בכוונתו. והיינו דאיכא חיוב חטאת בזה. ע"ש בביאווה"ל.

בירור דברי הביאווה"ל

י) איברא דנראה לומר בדעת הביאווה"ל, שאין כוונתו לומר שחייב חטאת על מעשה זה, אלא רק שמסתפק אם יש איסור בדבר. - דהנה לכאורה קשה היאך הביא הביאווה"ל ראייה מסוגיא דפסחים (כ"ו:): דלא אפשר וקמכוין, וכן מהא דשטיחת אבידה, לדין צידת דבר הממית, שהרי התם גם אם מתכוין לצורך שניהם אסור. והלא בתינוק הטובע בים, אם מתכוין לפרוש מצודה כדי להצילו ולצוד דגים מותר, ומוכח דפיקוח נפש שאני. וא"כ ליכא ראייה מהתם, לדין זה שהוא פיקוח נפש. ואמנם דמסוגיא דמנחות (ס"ד:): משמע שיש איסור בפריסת מצודה אם כוונתו רק לצידת דגים, גם אם זהו פיקוח נפש. אבל מסוגיא דפסחים (כ"ו:): ליכא ראייה. - וכמו"כ יש להעיר לכאורה במסקנת הביאווה"ל דכיון שכוונתו רק לצידה גרע, דהרי כתב הרמב"ם (פ"ב דשבת ה"ז) דאם שמע שטבע תינוק ופירש מצודה להעלות דגים והעלה דגים ותינוק דפטור. - ובהכרח צ"ל דאין כוונת הביאווה"ל לומר דחייב חטאת על מעשה זה, אלא דמסתפק אם יש איסור בדבר.

סיכום נידון הביאווה"ל

יז) ומבואר בביאווה"ל הנ"ל דהצד נחש שדרכו להמית וכוונתו בצידתו לרפואה, אפשר דפטור, כמו בתינוק טובע שפורס מצודה ואפילו אם מתכוין לצוד דגים. ודחה זאת, דמכיון שעיקר כוונתו לרפואה ולא כדי שלא יזיקו הוי כלא אפשר וקא מיכוין ואסור.

**דברי הביאווה"ל דכשהארם מתכוין
רק לאיסור אע"פ שפעולתו
היא להצלה להשתמש בו ולא
להצלת נפשות עבר באיסור**

ה) והנה בשו"ע (סי' שט"ז ס"ז) כתב דהצד נחש לרפואה חייב, אבל אם צדו כדי שלא ישכנו מותר. - וע"ש בביאווה"ל (שם ד"ה הצד כו') שכתב בזה"ל: "ונ"ל דבמקומות שדרכן להמית, כגון נחש בארץ ישראל ועקרב בחדייב [שבת קכ"א:], אפשר אפילו היה מתכוין בצידתו לרפואה, ג"כ פטור. כיון דמצוה לבערו מן העולם, כדי שלא יהרג בני אדם, וכדלקמן סעיף י'. דומה למה דאמרין ביומא (פ"ד:): בתינוק הטובע בנהר, פורש מצודה ומעלהו ואע"ג דקמכוין למיתצד דגים, הרי דבמקום פיקו"נ מותר לחלל את השבת גם אם מתכוין לעשיית מלאכת איסור. - וציין הביאווה"ל לדברי הר"ן בשבת (ל"ה ע"א מדפי הרי"ף) והובא בחידושי הגרעק"א בשו"ע (או"ח סי' שכ"ח סי"ג), שכתב להדיא שיותר לחלל שבת במקום הצלת נפשות, גם אם מתכוין למלאכת הרשות. - וע"ש בביאווה"ל שכתב, שיש לדחות, דהכא מתכוין רק לרפואה ולא לתועלת שניהם, א"כ הרי זה דומה להא דאמרין בפסחים (כ"ה:): לענין הנאת איסור הבאה לאדם בעל כרחו, כגון שהולך בדרכו ומריח ריח עבודה זרה, שאם לא אפשר לו ללכת בדרך אחרת, ומתכוין ליהנות מהאיסור, אסור לו לילך שם, ע"ש ברש"י ד"ה ה"ג אפשר כו' שכתב דלשיטת רבי שמעון דקיי"ל כוותיה דס"ל דדבר שאינו מתכוין מותר אפילו אם היה יכול לעשותו בלי עשיית מלאכה, מפני שהולכים אחר מחשבתו, דה"ה כשמתכוין לאיסור אסור אע"פ שאי אפשר לעשותו בהיתר. וה"נ בנד"ד אע"פ שאי אפשר שלא להורגם, שהרי מצוה עליו להרגם, מ"מ אם כוונתו לאיסור אסור.

**ראיית הביאווה"ל מדינא
דלא אפשר וקמכוין**

ועיווי"ש בביאווה"ל שהוכיח ג"כ מסוף הסוגיא בפסחים (כ"ו:): לענין המוצא אבידה דמחוייב לשטחה אחת לשלשים יום כדי שלא תתליע, אבל לצרכו אסור לו לשטחה, ואם נזדמנו לו אורחים אסור לשטחה, ומבואר שם דהטעם הוא משום דלא אפשר וקא מכוין

ולכן אסרינו. - ומש"כ הביאווה"ל דהיכא דצד לרפואה כוונתו היא רק לאיסור, אי"ז מפני שמתכוין רק לרפואה ולא להצלה, דא"כ לא דמי לסוגיא דפסחים, דהתם מתכוין גם לצורך האבידה, ונקט להשוות צד לרפואה לסוגיא דפסחים. אלא כונתו כשצד תינוק ודגים, הצידה היא לתועלת שניהם, ואין כוונתו גורעת בזה, משא"כ כשצד לרפואה דבלא כוונתו אין בכך מלאכת צידה, והו"ל כוונה רק למלאכת איסור.

ביאור דברי הביאווה"ל

(*) ולפמשנ"ת יש לבאר יסוד דברי הביאווה"ל, דלכאורה הו"ל להביא מסוגיא דמנחות (ס"ד), דאמרינו התם, לא שמע שטבע תינוק בים, ופרש מצודה להעלות דגים, והעלה דגים חייב. להעלות דגים, והעלה תינוק ודגים, רבה אמר פטור, ורבא אמר חייב, רבה אמר פטור זיל בתר מעשיו, ורבא אמר חייב, זיל בתר מחשבתו. - והרמב"ם (פ"ב דשבת ה"ז) פסק כדעת רבה דפטור. וחזינו שאם מתכוין לצידת נחש לרפואה פטור, מפני דאזלינו בתר מעשיו, והרי עשה פעולת הצלה.

אמנם דיש לומר בתרי אנפי. - חדא י"ל דשאני צידת דגים שהוא מתכוין לעשות איסור, בלא שיהיה בכך תועלת להצלת תינוק. משא"כ בצידת נחש, עצם מעשה הצידה יש בו תועלת להצלת נפשות, רק דיש בזה גריעותא במה שמתכוין לאיסור, אבל מכיון וסוף סוף עצם הפעולה נצרכת, אין בזה איסור, ואפילו מדרבנן. - אולם י"ל לאידך גיסא, דדוקא כשמתכוין לצידת דגים וצד דגים ותינוק קיל טפי, דהרי עצם המעשה של פריסת המצודה היא הכרחית להצלת התינוק, ולכן אע"פ שכוונתו היתה לצוד דגים, סו"ס המעשה היה מעשה היתר של פיקוח נפש, ואמרינו זיל בתר מעשיו, ואין מחשבתו גורמת לו חיוב, כיון דהמעשה של צידת הנחש היה נעשה בלאו הכי. משא"כ בצידת נחש, הרי אם לא היה מתכוין להשתמש לרפואה הו"ל היתר גמור, דהלא קי"ל (בסי' שט"ז ס"ז) דהצד נחש כדי שלא ישכנו מותר, מכיון דאין על זה שם של מלאכת צידה כשכוונתו רק להרחיקו שלא ישכנו. ורק מחמת שנתכוין להשתמש בו לרפואה חשיב מלאכת צידה, דהצד לרפואה

חייב, ולכן יש לחייבו על כך, מכיון שהיה יכול להציל בלא לעשות מלאכת איסור, והציל ע"י מלאכת איסור.

בהוכחת הביאווה"ל מסוגיא דילמא פ"ד ע"ב

אכן מסתבר דיש להתיר, והיינו כדי שלא ימנעו מלהציל מחשש שיתכוונו לאיסור. - וזהו שהקדים הביאווה"ל הנ"ל להוכיח מסוגיא דיומא (פ"ד:), דאמרינו התם דאם ראה תינוק שנפל לים פורש מצודה ומעלהו, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין, ואע"ג דקא צייד כוורי. וכן ראה דלת שנעלה בפני תינוק שוברה ומוציאו, ואין צריך ליטול רשות מבית דין, ואע"ג דקא מיכוין למיתבר בשופי. וכמש"כ הר"ן הטעם מפני שהוא מלאכת מצוה, וחובה היא עליו, לפיכך אע"פ שהוא מתכוין עם אותה מלאכה למלאכה אחרת שהיא אסורה בשבת, התירו חכמים כדי שלא ימנע בשום ענין מפיקוח נפש המוטלת חובה עליו. ע"ש. - ונקט הביאווה"ל דגם כשכוונתו הופכת את הפעולה למלאכה דאורייתא, התירו חכמים, כיון דהמעשה צריך להעשות לא אסרינו ליה להתכוין.

אלא דהביאווה"ל דחה הראיה מהתם, דשאני התם דכוונתו לשניהם, משא"כ הכא דכוונתו רק לרפואה, ובכה"ג לא התירו חכמים להתכוין כוונת איסור. - והוסיף הביאווה"ל, דשאני צד לרפואה אע"פ שעצם הצידה היא מצוה, מ"מ גרע במה שהוסיף בכוונתו, דצד לרפואה דמי לסוגיא דפסחים (כ"ה:), לא אפשר וקמכוין איסור. וכדמוכח גם מסוף הסוגיא לענין שטיחת אבידה לצרכה, דעצם השטיחה היא כראוי, וגרע במה שמתכוין להתכבד בשל חבירו לפני האורחין והו"ל גזל ואסור. וה"נ כשצד לרפואה אסור מפני שהוסיף בכוונתו.

בגדר החטא כשחשב איסור אולם נגרם לטובה

(א) ובעיקר דברי ה"אור החיים" עה"ת, בסוף פרשת ויחי, שאחי יוסף התחננו לפניו שישלח להם על חטאתם כלפיו: "אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך וגו', ויפלו

לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים" (בראשית נ', י"ז י"ח). השיב להם יוסף: "אל תיראו וגו', ואתם חשבתם עלי רעה אלוקים חשבה לטובה, למען עשה כיום הזה להחיות עם רב" (בראשית נ', י"ט כ'). - וביאר האוה"ח: "אלוקים חשבה לטובה. והרי זה דומה למתכוון להשקות חבירו כוס מוות והשקהו כוס יין, שאינו מתחייב כלום, והרי הם פטורים, וזכאים גם בדיני שמים". עכ"ד. [והיינו מכיון שבסופו של דבר נתברר שלא עשו ליוסף אלא טובה].

קשיא ע"ד האוה"ח

וכבר נתבאר לעיל (אות ב) שהקשו ע"ד האוה"ח מסוגיא דקידושין (פ"ה:), דצריך כפרה על מחשבת איסור, ולכן המתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה צריך כפרה וסליחה. [ובפרמ"ג (בפתיחה כוללת אות כ"ו) כתב דנפסל לעדות מדרבנן].

תירוץ ה"בית יצחק"

ובתשו" "בית יצחק" (יו"ד סי' ה') תירץ דהגמ' קמייירי בגוונא שעלה ביד האוכל בשר טלה, דזהו אכילת רשות. משא"כ בגוונא שעלה בידו לעשות מצוה, להחיות את חבירו, דזהו לא כוס של מיתה, אלא כוס יין של מצוה, ולא מים סתמא. - וזהו שאמר יוסף לאחיו: "אלוקים חשבה לטובה להחיות עם רב", ונמצא שעלתה בידכם מצוה גדולה וממילא פטורים וזכאים אתם.

תירוץ ה"כלי חמדה"

(ב) אולם בספר "כלי חמדה" (פרשת ויחי אות ג') תירץ דברי האוה"ח באופן אחר. דדוקא בעבירות שבין אדם למקום צריך כפרה על שנתכוין למרוד בהקב"ה. אבל בעבירות שבין אדם לחבירו, עיקר העבירה היא גרימת הרעה לחבירו, ובמקום שלא נחסר חבירו במאומה, לא יענש החוטא על מחשבתו הרעה. - וזהו שכתב האוה"ח שא"צ סליחה.

דברי ספר חסידים

וכבר מצינו כיו"ב בספר חסידים (מהדורת ברלין אות תתתרכ"ה) שכתב: "אתם חשבתם עלי רעה, למה הוצרך זה, אלא כך אמר אילו לא עשה לטובה, הייתם צריכים מחילה, אבל כיון שהאלוקים חשבה לטובה לכם ולי, הרי

אולם דעת ה"קובץ הערות" דלגבי חולה לא נאמר הך כללא, ואם חילל שבת פטור.

הערה מדברי הרמב"ם פ"ב משבת הט"ז

(טז) והנה יש להעיר ע"ד ה"בית הלוי" מדברי הרמב"ם (פ"ב מהל' שבת הט"ז) שכתב: "נתכוין להעלות דגים, והעלה דגים ותינוק פטור, אפילו לא שמע שטבע, הואיל והעלה תינוק עם הדגים פטור". עכ"ל. ומבואר שאפילו לא שמע שטבע תינוק, ונתכוין במזיד להעלות דגים והעלה תינוק פטור, כיון דסוף סוף הציל.

מיישב ההערה

אכן י"ל דאי"ז ענין לנידון ה"בית הלוי" וה"קובץ הערות", דבריהם אמורים בגוונא שאם הוא לא יציל, יהיה אחר שיציל, אבל בגוונא שאין אחר שיציל, הרי הוא מחוייב להציל, וחיובו להציל דוחה את הסברא שע"י ההצלה יחשב למחלל שבת.

בתשו' אגרו"מ

(ז) ובתשו' "אגרות משה" (או"ח ח"ד סי' ע"ט) כתב שרופא השומר שבת יכול להחליף עם רופא שעדיין אינו שמור שבת. ונימוקו עמו, דכשהרופא שעדיין אינו שומר שבת ישאר בביתו, יחלל שבת במזיד לא פחות מהמלאכות שיעשה בבית חולים באיסור. וא"כ אין בזה לפני עור, במה שמחליף עמו, ויותר נוטה שבביה"ח יעשה פחות מלאכות, מפני שיש הרבה חולים שמותר לחלל עבורם. וגם הרבה הוא רק מדרבנן, ומה שעושה בביתו רובן הם מדאורייתא.

בתשו' "חלקת יואב"

הנה כיו"ב כתב בתשו' "חלקת יואב" (ח"א דיני אונס ענף ב') שאם האדם רוצה לעבור עבירה גם כשהוא אינו אנוס, חייב גם כאשר עשה זאת כשהיה אנוס.

דברי ה"קובץ הערות"

(יד) ובספר "קובץ הערות" (סי' מ"ט סק"ג וסק"י) כתב כיו"ב, שהעושה עבירה באונס ויש לו גם רצון לעשות את העבירה, כגון כשגוי מכריח אותו לאכול חזיר, וגם אם לא היה מכריחו היה אוכל, יש לצרף את המעשה לרצון, וחייב כמזיד גמור.

אמנם כתב הקובה"ע, שכל זה דוקא באונס, אבל בחולה, שמעשה האיסור נדחה, ואסור לו להחמיר על עצמו, גם אם יש לו רצון לעשות איסור, אי אפשר לצרף את המעשה אל הרצון, שגוף מעשה האיסור נדחה מפני פיקוח נפש.

אלא שהקובה"ע הקשה על עצמו, דצריך עיון מאיזה טעם נחלק בין חולה לאונס, כיון ששניהם נלמדים מפסוק אחד, "וחי בהם" ולא ישמות בהם. - וע"ש שצידד לחלק ביניהם, דכשאנסוהו יש קידוש השם אם ימסור נפשו, אבל בחולה אין קידוש השם.

ביאור הנידון הנ"ל

(טז) ושמעין דבנידון הצלת חולה שהמציל מחלל שבת במזיד, וגם אם לא יהיה חולה היה המציל מחלל שבת, דדעת ה"בית הלוי" דכשמחלל שבת מחמת פיקוח נפש עובר על האיסור, כיון דבלא"ה היה מחלל שבת. -

ממני אינכם צריכים מחילה, אבל מן הקב"ה אתם צריכים מחילה, מי שיחשוב רעה אע"פ שלטובה נהפך". עכ"ל.

דברי הרב החיד"א

ובטעם שנעשו אחי יוסף, ביאר הרב החיד"א בספרו "ברית עולם" (על ספר חסידים סי' י"א) בזה"ל: "יש להעיר שאם כבר מחל להם יוסף, איך אמרו חז"ל שעשרה הרוגי מלוכה באו עשרה שבטים בגליל וקבלו עונשם כו'. ונראה שהשבטים חטאו בשתים, חטאו ביוסף וחטאו גם עם הקב"ה במכירת יוסף באיזה חטאת, הן בענין עצמו, הן במה שפגעו ביסוד, הן בחילול ה' שהיה לעיני פרעה והמצרים. וא"כ מה שמחל יוסף הצדיק הוא על מה שחטאו לו דוקא, אבל עדיין נשאר מה שחטאו לשמים כו'". עכ"ד.

בגדרי אונס כשהיה מתרצה

לעבור עבירה גם בלא אונס

(יג) והנה עיקר חידושו של ה"בית הלוי" עה"ת (פרשת שמות, ד"ה וירא אלקים), דטענת אונס שייך רק כאשר אם לא היה האונס לא היה עושה את מעשה האיסור, אבל כאשר גם אם לא היה אונס היה עושה את מעשה האיסור, אינו נפטר מהעבירה בטענת אונס.

המחלל שבת גם כשאינו אנוס וחילל

שבת לצורך חולה הו"ל חילול שבת

ועפ"ז כתב ה"בית הלוי" שהמחלל שבת גם כשאינו אנוס, אם יצטרך לחלל שבת עבור חולה יחשב למחלל שבת.

❖ בהיתר יפת תואר במלחמת מדין

ויקצוף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה

(במדבר ל"א, י"ד).

בקושיית התוס' בשבת ס"ד ע"א

א) הנה בשבת (ס"ד) איתא, ויקצוף משה על פקודי החיל כו', שמא חזרתם לקלוקלכם הראשון, אמרו לו לא נפקד ממנו איש, א"ל אם כן כפרה למה, אמרו לו אם מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו. ובתוד"ה מידי הרהור כו' הקשו דהא אפילו יפת תואר הותרה להם.

היתר יפת תואר דוקא במלחמת רשות

ב) והנה צ"ע דבספרי ריש פרשת כי תצא (פיסקא ר"א) איתא: כי תצא למלחמה, במלחמת הרשות הכתוב מדבר. ע"כ. מבואר דרק במלחמת רשות הותרה יפת תואר, ומלחמת מדין היתה מלחמת מצוה, וכמו שכתב ה"אור שמח" (פ"ז דמלכים ה"ב) דמקור דברי הרמב"ם שכתב (שם בה"א) דמשוח מלחמה הוא גם במלחמת מצוה, הוא ממה ששלח משה את פנחס להיות משוח מלחמה במלחמת מדין, שהיתה מלחמת מצוה. וכן נקט המנ"ח (מצוה תקכ"ז) ע"ש.

בדין מלחמת מדין אם

היתה מלחמת מצוה

ג) ולכאורה י"ל דס"ל דמלחמת מדין מלחמת רשות היא, ומצינו כן בדברי הרמב"ן (שורש ג') בדעת הבה"ג דנקט דתרומת המכס האמור במלחמת מדין הוי מצוה לדורות, וכתב הרמב"ן (ק"ו): ואולי סובר בעל ההלכות בפרשת תרומה המכס שהיא פרשה מלמדת לדורות "דכל מלחמות הרשות להקריב מן הבא בידם תרומה לה" כו'. ע"ש. הרי דנקט דמלחמת מדין מלחמת הרשות היא. - ועיין בספר "עמק הנצי"ב" (מטות פיסקא ה') כתב גם כן לדקדק מפירוש הרמב"ן על התורה, שפירש בפירוש השני דהמלחמה היתה כדי

לנקום, דלפי זה לא היתה מלחמת מצוה, אלא מלחמת הרשות. - ושוב ראיתי שכן כתב בפני הוושע בסוגיית דשבת (ס"ד).

בדעת הרד"ק מבואר דהוי מלחמת מצוה

ד) והנה יש ללמוד מדברי הרד"ק דנקט דהוי מלחמת מצוה, שפירש (שמואל ב' כ"ג, כ') עה"פ ובניהו בן יהוידע וגו' הוא הכה את שני אריאל מואב וגו', וז"ל: "ואף על פי שהיה בניהו כהן ואסור להטמא למתים, להלחם באויבי ה' הוא מצוה, כשצוה הקב"ה להלחם בשבעה גוים ובשאר האומות המצרות לישראל לא חלק בין כהנים לישראל, וכן צוה להיות כהן משוח מלחמה ולהכנס עם ישראל למלחמה, והנה פנחס טמא עצמו למצוה כשהרג זמרי וכזבי, וכן הלך למלחמת מדין עם ישראל". עכ"ל. ושמענו מסו"ד דמלחמת מדין מלחמת מצוה היא. ויל"ד דלא כל ציווי ה' להלחם נכלל בגדר מלחמת מצוה.

דינים העולים מדברי הרד"ק

ה) והן כמה הלכתא גבירתא איכא למשמע מדבריו. חדא דבכלל המצוה דמלחמה היא שאיכא חיובא אקרפתא דגברא להרוג, ולא רק שיתקיים הענין שיהרגו, שהרי סגי שיתקיים המצוה ויניחום גוססים. ועי' תפארת ישראל סוף נזיר.

בגדר דיחוי לאיסור טומאה

ועוד דלא אמרינן דהויא בגדר דיחוי לאיסור טומאה, והיינו דבכלל המצוה היא ההריגה והטומאה בכללה. - ועי' הגדון בשו"ת תשורת שי (ח"א סימן תקנ"ח) בטומאת כהן במקום מצות ביקור חולים.

במצוה לכהנים להלחם

ועוד דאיכא מצוה גם בכהנים, ואמנם דיש למילף הכי מדבעיא אי כהן הותר ביפת תואר, והלא כל ההיתר הוא רק בהיוצאים למלחמה, ע"י קידושין (כ"א:), אלא ודאי דכהנים נלחמו, אלא דמה שהכהנים נלחמו לדברי הרד"ק היינו רק במלחמת מצוה, ואילו היתר יפת תואר אינו אלא במלחמת הרשות, וכמ"ש

הספרי כמו שנתבאר. וצ"ע אם כן בהיכי גווינו איירינן תמן. ולכאורה מוכח במה שנתבאר בדברי הרד"ק דאין זה בגדר מלחמת מצוה.

דברי המרדכי

ויעויין במרדכי סוף פרק ז' דגיטין (תל"ב) שכתב דנשאל לה"ר יצחק אם כהן יכול לגרש אשתו על תנאי ולומר לה על פה אם מתי יהא גט ואם לא מתי לא יהא גט כי היכי דלא תיפול קמי יבם, ואם יכול לקיימה ולהחזירה אם עמד כו'. - וכתב: "אמנם אין להביא ראיה מכל היוצא למלחמות בית דוד כו' דהא גם כהנים היו עמהם, ולכל הפחות צריך להיות עמהם כהן אחד הקורא מי האיש הירא ורך הלבב, דאם כן מה שאל התלמוד פ"ק דקדושין כהן מהו ביפת תואר, תיפוק ליה דכהן היה במלחמה, דגם כהן משוח היה במלחמה, אלא ודאי לא קאי עליה דשמה היה חוזר לביתו ולא היה נכנס בעורכי המלחמה, גם בנדון זה לא תפשוט כו'". עכ"ל.

בראיית המרדכי

והנה יש לעיין בעיקר דבריו, דמראיתו מפ"ק דקדושין משמע דאדרבא דכהנים נלחמו. על על פנים לפו"ר חזינן דס"ל דכהנים לא נלחמו, ודלא כהרד"ק.

במשנתינו בסוטה מ"ד ע"א

אלא דמשנתנו היא דסוטה (מ"ד). דכהנים נלחמו הן במלחמת מצוה הן במלחמת הרשות, דר"י אומר אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט כו' הרי הוא הירא ורק הלבב כו', בד"א במלחמת הרשות אבל במלחמות מצוה הכל יוצאין כו'. ע"ש. אלא דלפי מה שהובא בשו"ת דובב מישרים (ח"ג סימן ע"ג סק"ב) ליישב הסתירה ברמב"ם, (דבפי"ג משמיטה ויובל) פירש דשבט לוי לא היה עורך מלחמה, (ובפ"ז דמלכים) משמע דכהן יוצא למלחמה, ותירץ דכל זמן שכהן שנשא גרושה לא גירשה הוא חלל מדאורייתא, ואם כן כיון שאירס גרושה נעשה חלל ושפיר יוצא למלחמה, ה"נ כן הוא. ויעויין בספרי מטות (פיסקא ל"ה) דתניא אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא, כ"ד אלף דברי ר"י, ר"ע אומר י"ב אלף מה ת"ל לכל מטות

בדין היתר יפת תואר במלחמת מדין

ח) והנה העיקר בזה נראה, על פי דברי רש"י על התורה ריש פרשת כי תצא, שפירש דינא דספרי דרק במלחמת הרשות הותר יפת תואר, וז"ל: שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו, שהרי כבר נאמר בשבעה אומות לא תחיה כל נשמה". עכ"ל. ואם כן במלחמת מדין שלא היו משבעה אומות, שפיר איכא יפת תואר, הגם דהוי מלחמת מצוה. [אולם המנחת חינוך (מצוה תקל"ב) כתב דהרמב"ם לא חילק בין מלחמת רשות למלחמת מצוה, ובכלל גווני הותר יפת תואר, ולפי זה לא קשיא כלל]. וע"ש בספר לבוש האורה.

דברי המר"ח אבועלפיה

ט) שוב ראיתי למוהר"ח אבועלפיה, בספר "ישרש יעקב", שכתב על דברי התוס' להקשות, דהיתר יפת תואר לא היה רק במלחמת הרשות. - ועוד דאיך אמרו מידי עבירה יצאנו. והביא דברי מוהרי"ט דקשיא להו היכי קרי הרהור איסור מאחר שיפת תואר הותרה במלחמת הרשות כנגד יצר הרע, והכא הוי הרהור הכרחי, ותירצו דלא הותר הרהור רק במה שהותר לו. עכ"ד.

הוא אם בעיקר הדין דקנאין פוגעין בו הוי רשות או מצוה. ע"ש.

בהא דפנחס הרגו לבלעם

ז) והנה מש"כ הרד"ק: "וכן הלך למלחמת מדין עם ישראל". והיינו דנקט כפשטות הגמ' סנהדרין (ק"ו). דפנחס הרגו, וכ"ה בתרגום יונתן בן עוזיאל פרשת מטות (ל"א, ח'), דרש"י פירש שם דאף דהוא בעצמו לא הרגו נקרא ע"ש לפי שהיה שר צבא, ופירש ה"שועות יעקב" (או"ח סימן שמ"ג) דק"ל דהיאך נטמא פנחס הלא היה כהן, ומטמא במגע עכו"ם, ולדברי הרד"ק מהא גופא מוכרח דלצורך מצוה שרי.

וע"ש בישועות יעקב שהביא מזה מקור לשיטת הראב"ד בהלכות נזיר דכהן שכבר נטמא לא מוזהר להטמאות עוד, ומכיון דנטמא פנחס בזמרי באהל. והיינו כתלמודין (סנהדרין פ"ב): דמהניסים שנעשו היה שהוגבה המשקוף, דאילו התי' נקט דאחד מהניסים היה שנשארו חיים עד שיצא מהאהל, וגם בזה י"ל דעדיין יטמא במגע.

והנה עיקר מה דכתב הישועות יעקב צ"ב קצת, דהרי אין גוי מטמא אלא במגע, ולא מוזהר מלהטמאות לבלעם. ע"ש.

ישראל תשלחו לצבא, להביא שבטו של לוי. ע"כ. וכ"ה הגירסא ברש"י על התורה (שם ל"א, ד). אולם בהגהות הגר"א גריס להוציא שבטו של לוי. וע"ע ברא"ם שהקשה לגירסת רש"י דאם שבט לוי נלחם, מדוע לא נאמר דשלחו י"ג אלף, דהרי אפרים ומנשה שני מטות הוו. והמלבי"ם כתב דלפרש"י צ"ל דאפרים ומנשה כחדא חשיבי. ועל כל פנים דברי הרמב"ם בשמיטה ויובל הוא כה"ג הגר"א. ויתפרש להלן (במדבר ל', ד).

בטומאת פנחס

י) והנה מה שכתב הרד"ק: "והנה פנחס טמא עצמו למצוה כשהרג זמרי וכזב"ל. והיינו למאן דאמר דנתכהן פנחס קודם שהרגו לזמרי. - ושוב ראיתי במושב זקנים (סוף פרשת בלק) דגם אם לא נתכהן עד אחר מעשה, נעשה הנס שיתכהן מיד אחר מעשה, ולא המתין להזאת שלש ושבע.

וחזינן בדבריו, דגדר קנאים פוגעין אין זה רשות, דאם כן היאך הותר להטמא משו"ה, אלא דהוי מצוה והיתר. - והגרעק"א בכתובות (ל"ד.) דן דבדינא דקנאין פוגעין שייך קלבד"מ, ועי' "דברי יחזקאל" (סימן כ"ג) בזה. - והנדון

בזוהר שכל מלחמות אין כהנים ולויים נלחמים

הוא הגירסא לפנינו. וכן גרסו רש"י ורבנו הלל והילקוט. אבל הגר"א גריס להוציא שבטו של לוי. והנה בין להגירסא להביא ובין להגירסא להוציא אין משם ראייה, די"ל דמדאיצטריך קרא מכלל דבשאר מלחמות אינו כן. וי"ל דאדרבה גלי רחמנא במקום אחד למילף מינה בשאר מקומות. עכ"ד.

בפלוגתא דקמאי אם כהן משוח מלחמה היה יוצא למלחמה

ג) והנה במרדכי (בגיטין סימן תל"ב) מייתי פלוגתא האם כהן משוח מלחמה היה יוצא להלחם, די"א דהכהן המשוח מלחמה היה חוזר לביתו אחר שקרא הפרשה, ולא היה נכנס בעורכי המלחמה, וי"א דהכהן המשוח מלחמה היה מנהיג את כל המלחמה. וכן

גירסת הגר"א

והגר"א גריס איפכא, להוציא שבטו של לוי. - וז"ל: "אלף למטה אלף למטה כ"ד אלף שנאמר וימסרו וגו' י"ב אלף חלוצי צבא רבי עקיבא אומר כו', מה ת"ל וימסרו כו' להוציא שבטו של לוי".

ביאור ה"דרך אמונה"

ב) ובספר "דרך אמונה" (פי"ג משמיטה ויובל ה"י) הביא (בס"ק נ"ו) את גירסת הספרי, ואת גירסת הגר"א. - וביאר בביאוה"ל (שם ד"ה לא כ') בזה"ל: "הנה בספרי פרשת מטות איתא לכל מטות ישראל להביא שבטו של לוי, כן

אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא

(במדבר ל"א, ד').

פרש"י, לכל מטות ישראל, לרבות שבט לוי (ספרי ל"ה).

גירסת הספרי

א) בספרי (פיסקא קנ"ז) גרסינן: "אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא, כ"ד אלף דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר אלף למטה אלף למטה י"ב אלף מה ת"ל לכל מטות ישראל תשלחו לצבא, להביא את שבטו של לוי".

בדין ביזת מדין לשבט לוי

וממחצית בני ישראל תקח אחד אחד מן החמשים מן האדם וגו' ונתתה אותם ללוים שומרי משמרת משכן ה' (במדבר ל"א, ל').

דברי הרמב"ם באיסור לשבט לוי שלא ליטול חלק בביזה

א הרמב"ם (פ"ג משמיטה ויובל ה"א) לענין האיסור על שבט לוי שלא ליטול חלק בביזה בשעה שכובשין את הערים, וכדכתיב בפרשת שופטים (דברים י"ח, א) "לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל", ובפרשת קרח (במדבר י"ח, כ) כתיב "ובארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם" דקאי ביזה. - וכתב הרמב"ם: "ראה לי שאין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם ליצחק וליעקב וירשנה בניהם ונתחלקה להם, אבל שאר הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל, הרי הכהנים והלויים באותן הארצות ובביזתן ככל ישראל". עכ"ל.

השנת הראב"ד

והראב"ד (שם) השיג, וכתב: "א"א אם כן לא יטלו בהם תרומות ומעשרות כי הם היו תחת חלק הארץ. והרי בביזת מדין לא נטלו חלק בישראל אלא בתרומה ובמצות יוצר הכל יתברך". עכ"ל.

דברי הרדב"ז

ב וברדב"ז (שם) כתב דשאני ביזת מדין דהיה בתורת מכס. - וז"ל: "ותו דאין להביא ראייה מביזת מדין, דהתם מכס קרייה רחמנא. והוראת שעה היתה במצות השם, שהרי לא היו שם דברים שחייבים בתרומות ומעשרות". עכ"ד.

דברי החינוך מצוה תק"ה

ג והנה החינוך (במצוה תק"ה) ביאר בטעם המצוה שלא יטול שבט לוי חלק בביזה בשעת כיבוש הארץ, וז"ל: "ומשרשי המצוה,

בניהו בן יהוידע, והוא היה כהן. ועוד כתיב (במלכים א', ב) ששלמה מינהו שר צבא תחת יואב. - וכן עירא בן עקש התקועי שהוא עירא היאירי, כדפירש רש"י (במלכים א' כ' כ"ו) והוא היה כהן, כדאיתא בעירובין (ס"ג).

מוכיח דגם במלחמת מצוה אין חולכין

ז וכתב דאין לומר דבמלחמת מצוה גם כהנים חולכין, שהרי מלחמת מדין היתה מלחמת מצוה, ואיצטריך לרבות שבט לוי. אלמא דגם במלחמת מצוה אין חולכין.

הירוש' ה"דרך אמונה" דכשרוצים

הכהנים והלויים מעצמם לילך למלחמה רשאים

ח והנה כתב ה"דרך אמונה" ליישב, דדוקא שאינם חייבים לילך למלחמה, אבל אם רוצים מעצמן לילך למלחמה רשאים. - ולא דמי להני שחוזרין מעורכי המלחמה, שיש עליהן איסור לילך, כדאיתא בספרי. אבל על כהנים ולויים אין איסור לילך אלא שאי אפשר לכופן. אבל אם רוצים יכולין לילך. - לכן לא הביא הרמב"ם דין זה בהלכות מלכים, כי אין זה דין במלחמה רק בהלכות שמיטה ויובל שמפרש כבוד הכהנים והלויים.

דברי ה"דוכר מישרים"

ט ובשו"ת "דובב מישרים" (ח"ג סימן ע"ג סק"ב) הביא תירוץ להקושיא ברמב"ם, דבהל' שמיטה ויובל (פ"ג ה"ב) כתב דשבט לוי לא היו עורכין מלחמה, ובהלכות מלכים (פ"ז ה"ח) כתב דהמארכ אלמנה או גרושה אינו חוזר מעורכי המלחמה, אלמא דגם כהן יוצא למלחמה. ותירצו על פי דברי הרא"ם שהובא במג"א (סימן קכ"ח ס"ק נ"ט) דכהן שנשא גרושה כל זמן שלא גרשה הוא חלל מדאורייתא, ואם כן כיון שאירס את הגרושה ונעשה חלל ואין עליו קדושת כהונה, שפיר יוצא למלחמה. ובתשו' הנ"ל העיר דחידושו של הרא"ם דנעשה חלל הוא רק בנשואין, אבל באירוסין בלבד בודאי אין לומר שנעשה חלל, כדאיתא בסוטה (מ"ד.). ע"ש.

פרש"י ביומא (ע"ג:) בד"ה וכל כו', ובפרש"י בגזיר (מ"ז:), וכלישנא דגמ' שם דתלו ביה רבים. ובמרדכי (שם) מסתפק דגם כל הכהנים ולויים הלכו למלחמה. וב"דרך אמונה" (פ"ג משמיטה ויובל ס"ק נ"ז) צידד דגם דעת הרמב"ם (שם) שאין חייבין לילך, אבל אם רוצים יכולים לילך.

דברי ה"דרך אמונה"

ד וכתב ה"דרך אמונה" בביאוה"ל (שם ד"ה לא כו) בזה"ל: "והנה מהכהן משוח מלחמה אין ראייה, די"ל כמו שכתב המרדכי שאחר שאמר מה שצריך להשמיע היה חוזר לביתו. מיהו בפנחס מצינו שעשה את המלחמה במלחמת מדין, כדאיתא במדרש (עי' ילקוט מטות פ' נקום נקמת). והא דקאמר בגזיר (מ"ב:) דתלו ביה רבים, היינו משום שאם לא היה אומר לא היה אפשר לצאת למלחמה, והיה צריך להמתין להביא כהן אחר, ויתאחר המלחמה, ויבא לידי חשש סכנה, ולכן הוא קודם להחיותו. (אבל רש"י לא פירש כן. וי"ל דכהן משוח מלחמה שאני דכך המצוה, ויכול לילך למלחמה)". עכ"ד.

קושיא מסוטה מ"ד ע"א

וקרושין כ"א ע"ב

ה ויעוי"ש ב"דרך אמונה" שהביא קושיא מהא דאיתא בסוטה (מ"ד.), אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, זהו הירא ורך הלבב. והרמב"ם (פ"ז ממלכים ה"ח) כתב שהמארכ אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט אינו חוזר. הרי דכהן יוצא למלחמה. - עוד הקשו מהא דאיתא בקידושין (כ"א:) כהן מהו ביפת תואר, והרמב"ם (פ"ח ממלכים ה"ד) פסק דכהן מותר ביפת תואר, ויפת תואר אינו אלא בשעת מלחמה, כמ"ש רש"י בסנהדרין (נ"ט.) בד"ה לא בני כיבוש כו'. - ואם נימא דמשוח מלחמה הולך למלחמה מגזירת הכתוב, יש לדחוק לאוקמי כל הני במשוח מלחמה.

קושיית הר"א מבניהו בן יהוידע

ועירא היאירי שהיו כהנים

ז וע"ש ב"דרך אמונה" שהקשה דהא כתיב (בשמואל ב', כ"ג) בין הגבורים אשר לדוד, מנוי

❖ בדין פשוטי כלי עץ ופשוטי כלי מתכות לענין קבלת טומאה

(פרשת מטות), דמפרש הרמב"ם דקמייירי לענין טומאה. - ויעוי' בספר "מי נפתוח" (אמונה אות ס"א, ופרפר מ' אות א') בפלוגתא דהר"ש והרמב"ם.

בביאור פלוגתתם

ויסוד פלוגתתם, דהרמב"ם ס"ל דאין תורת כלי אלא רק כשיש לו בית קיבול, וממילא מסברא חיצונה י"ל דגם לענין קבלת טומאה בכלי, זהו דוקא בכלי שיש לו בית קיבול, ולכן הוצרכנו לריבוי דלא בעינן בית קיבול, ופשוטי כלי עץ גם כן מקבלים טומאת כלי מתכות. - אולם רש"י בשבת (נ"ב:) בד"ה גולמי כו' כתב דגולמי כלי מתכות טהור מפני דכתיב כל כלי מעשה, ואם כן איכא ילפותא דבעינן כלי גם לענין כלי מתכות. וכ"כ ה"קריית ספר" (פ"ח דכלים). וכ"ד הר"ש דלגבי קבלת טומאה, כל דבר מקבל טומאה, מה דלא הוקש לשק.

בביאור פלוגתא דרש"י ורש"י והר"ש והרמב"ם בפשוטי כלי עץ

ג) ובזה יתפרש פלוגתתם לענין פשוטי כלי עץ, דרש"י ורש"י פירשו דהוא משום היקש לעץ, ועץ הוקש לשק, דס"ל דכל דבר שלא הוקש לשק ממילא פשוטין טמא, ולכן בעינן היקש לטהרו. - אולם הרמב"ם כתב דכלי עץ ככלי עץ לכל דבר, והיינו דס"ל דאין מדמין אותו לכלי מתכות, וממילא נשארנו בסברא חיצונה דלתורת כלי בעינן שיהיה לו בית קיבול.

כו'. אולם הרמב"ם לא הזכיר הך דרשא. וכתב הרמב"ם (בפ"א מכלים ה"י) לענין כלי עץ, דצריך בית קיבול מפני דהוקש לשק, ולכן צריך בית קיבול, וכלי עץ ככלי עץ לכל דבר, ולכן פשוטיהן טהורין, דכלי עץ ככלי עץ לענין דגולמי כלים טמא. וכמ"ש (בפ"ה מכלים ה"ב). והרמב"ם לא הזכיר הדרשא שהוקש כלי עץ לכלי עץ.

פלוגתא דהר"ש והרמב"ם בטעם דפשוטי כלי מתכות טמאין

ב) והנה בטעם דפשוטי כלי מתכות טמאין, פרש"י בחולין (כ"ה). בד"ה פשוטיהן כו', דהיינו משום דלא איתקש לשק. וכ"כ הר"ש (בפ"א דכלים מ"א) והרע"ב (שם). וכ"כ הרשב"ם בב"ב (ס"ו). בד"ה ועוד כו'. - אמנם הרמב"ם בפיהמ"ש (פ"א דכלים מ"א) כתב דילפינן לה מקרא דכל דבר אשר יבוא באש (במדבר ל"א, כ"ג). וז"ל: "וכיון שאמר יתעלה בכלי מתכות (במדבר ל"א, כ"ג) כל דבר אשר יבוא באש, למדנו ממה שאמר כל דבר, בין פשוטין בין מקבלין, ועל כן מתטמאין פשוטיהן כו'". וכיו"ב כתב הרמב"ם בהלכותיו (פ"א מכלים ה"ט) בזה"ל: "כלי מתכות, אחד פשוטין כגון הסכינין והמספרים, או מקבליהן כגון היורות והקומקמוסין, הכל מקבלין טומאה. שנאמר כל דבר אשר יבוא באש, בין מקבל בין פשוט. אפילו תיבה או מגדל וכיו"ב של מתכת שהן מקבלין ארבעים סאה בלח או יתר מקבלין טומאה שנאמר כל דבר". עכ"ל. ובכס"מ ציין דהמקור הוא בספרא, וכוונתו לספרי

וכל בגד וכל כלי עור וכל מעשה עזים וכל כלי עץ תתחטאו (במדבר ל"א, כ').

פרש"י, וכל מעשה עזים, להביא כלי הקרנים והטלפים והעצמות.

דברי הר"ש פ"ב דכלים מ"א

א) הר"ש (פ"ב דכלים מ"א) כתב: "כתיב בפרשת מטות (במדבר ל"א, כ') וכל בגד וכל כלי עור וכל מעשה עזים וכל כלי עץ תתחטאו, ומרבינן בסוף פ"ק דחולין (כ"ה): כלי עץ מוכל מעשה עזים, לרבות דבר הבא מן העזים ומן הקרנים ומן הטלפים, ואיתקש לכלי עור ולכלי עץ, וכולהו איתקוש לשק בפרשת ויהי ביום השמיני (ויקרא י"א, לב), הילכך פשוטיהן טהורין, דבעינן דומיא דשק דמיטלטל מלא וריקן". עכ"ל.

בטעם דבעינן בית קיבול בכלי עץ וכלי עור וכלי עץ

ומבואר דהטעם דבעינן בכלי עץ ובכלי עור בית קיבול, הוא משום דילפינן לה מהיקש לשק. וכ"כ הרמב"ם בפיהמ"ש והרע"ב. וכ"כ רש"י בשבת (ט"ז). בד"ה פשוטיהן, ובשבת (קכ"ג): בד"ה הופכו כו', ובבכורות (ל"ח). בד"ה פשוטיהן. - והא דבעינן גם כן בית קיבול בכלי עץ, פירש הר"ש, דאיתקש כלי עץ לכלי עור וכלי עץ בפרשת מטות, וכלי עור וכלי עץ הוקש לשק בפרשת שמיני. וכ"כ הרע"ב. וכ"כ רש"י בשבת (ט"ז). בד"ה פשוטים

קדושת ארץ ישראל בחוץ לארץ לאחר כיבוש כל ארץ ישראל

עטרות ודיבון וגו', הארץ אשר הכה ה' לפני עדת ישראל ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה
(במדבר ל"ב, ג' - ד).

דרשת הספרי פרשת מטות דרוקא לאחר שכל א"י נכבשה אפשר לכבוש מחוץ לא"י

א בגיטין (ח'), בתוד"ה כיבוש כו', הביאו מהספרי (פרשת עקב) שכיבוש יחיד בסוריא לאו שמיה כיבוש, מפני שכל מה שנכבש לפני ארץ ישראל אינו מתקדש בקדושת ארץ ישראל, ורק לאחר שכל ארץ ישראל כבושה, בזה נאמר כל המקום אשר תדרוך כף רגליכם בו לכם יהיה.

דברי התוס' בגיטין ח' ע"א

דיעווי"ש בתוס' שכתבו: "אבל בספרי מפרש טעם אחר, בסוף פרשת והיה עקב דמשמע לפי שלא היתה עדיין כל ארץ ישראל כבושה, כדאמר התם סמוך לפלטורא שלך לא הורשת, פירוש יבוסיה שהיה סמוך לירושלים, ואתה הולך וכובש ארם נהרים וארם צובה. אבל אחר שכל ארץ ישראל כבושה, דריש התם מדכתיב (דברים י"א) כל מקום אשר תדרוך כף רגליהם וגו', שכל מה שהיו כובשים מחו"ל היה קדוש ואפילו יחיד." עכ"ל.

קושיית ה"אור החיים"

ב והנה ב"אור החיים" (כאן) הקשה, דאם כן איך הועיל כיבוש ארצות עמון ומואב שאינם משבעת עממים להחשיבם בקדושת ארץ ישראל, והרי הן כיבוש יחיד דאינו נחשב כיבוש.

דברי ה"אור החיים"

דיעווי"ש שהביא דברי הרמב"ם (פ"א מתרומות ה"ג) שכתב בדין הארצות שכבש דוד, וז"ל: "ומפני מה ירדו ממעלת ארץ ישראל מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל ארץ ישראל שנשאר בה משבעה עממין." עכ"ל. - וכתב

האוה"ח: "ועיקר דין זה הובא בספרי (סוף פרשת עקב) שלמדו דין שאר הארצות מארץ ישראל, מפסוק (דברים י"א, כ"ד) כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה, ללמד על מקומות שיכבשו חוץ מארץ ישראל שהוא מן המדבר והלבנון וגו', ועד הים האחרון וגו'. ולמדו שצריך להקדים ארץ ישראל מדכתיב קודם מאמר כל מקום וירשתם גויים גדולים וגו', שלא תהיה ארץ ישראל מטומאה בגלולים ואתם חוזרים ומכבשים חוצה לארץ וכו'. ע"כ. הדברים יגידו שזולת טעם הקדימה כל שעבשוהו רוב ישראל דין ארץ ישראל יש לה לכל דבר." עכ"ד.

וביאר האוה"ח: "והוא מאמר בניגד ובני ראובן **הארץ אשר הכה ה' לפני עדת ישראל**, פירוש ארץ זו קדושת הארץ יש לה, לטעם שכבשוהו לפני עדת ישראל, וכיבוש רבים דינה כארץ ישראל לכל דבריה. - ולטענת מה שדייקו בספרי לומר שכיבוש חוץ לארץ קודם כיבוש הארץ אין לו דין ארץ ישראל, ואם כן ארץ סיחון ועוג קודם כבישת הארץ היתה. לזה שללו טענה זו במאמר **אשר הכה ה'**, פירוש משונה כיבוש זה לפי שהיה במאמר ה', כי הוא אמר אל משה על ארץ סיחון, ואת ארצו החל רש, כאמור בפרשת דברים (דברים ב', ל"א). וגם על ארץ עוג (דברים ג', ב) אמר ה' שם, בידך נתתי אותו ואת ארצו ואת כל עמו ועשית לו וגו'. מעתה ה' הסכים על הקדימה." עכ"ד.

ביאור האוה"ח דכבישת ארם סיחון ועוג היתה לצורך כיבוש הארץ

ג וכתב עוד ה"אור החיים" בזה"ל: "ויש גם כן טעם בדבר שלא היו לפניהם ב' כבישות, אחד של הארץ, ואחד של חוץ לארץ. והקדימו של חוץ לארץ, כדרך שעשה דוד, שלקח ארם צובה קודם שהוריש היבוס, כאמור שם. לומר למה הנחתם מלכבוש ארץ ישראל קודם. ואדרבה כבישת ארץ סיחון ועוג היתה צורך כיבוש הארץ כדי שיעברו דרך שם לכבושה. וכבר שלחו לו דברי שלום לתת להם מעבר דרך ארצו, ולא אבה. מעתה

אין תערומת נגד שאלתם מה' ומישראל. - ובזה יש טעם נכון למה הוצרכו להזכיר פרטי שמות הארץ, כי למה שנתכוננו במאמר אשר הכה ה', לומר שלא באו לשאול אלא מנכסי גבוה אמרו כי כל פרטי המדינות כולם לא כבשוהו דרך טבע, אלא ה' הכה אותם לפניו, בין למה שבאו להחזיקם בחזקת קדושת הארץ דקדקו להזכיר כל השמות לומר שכל אחת מהם ישנה בקודשת הארץ, ומדינה אחרת זולת אלו אינה בכל. והיוצא מזה כל עיר שבעבר הירדן זולת אלו אין להם דין ארץ ישראל לפי שאינה כבוש רבים." עכ"ד.

הערה ע"ד האוה"ח

ד אכן יש להעיר בדבריו, ממה שכתב הרמב"ם (פ"א מתרומות ה"ג) דאף על פי שהכיבוש נעשה בהוראת בית דין הגדול, מכל מקום מכיון שהכיבוש הוא לפני שנכבשה ארץ ישראל כולה, אין המקום מתקדש כקדושת ארץ ישראל ממש.

במקור דברי הרמב"ם

אמנם האוה"ח כתב דמקור דברי הרמב"ם הוא מהספרי (פרשת עקב) דדוד המלך עשה שלא כהוגן. - וכבר כתב הרמב"ם בפיהמ"ש (פ"ו דדמאי מ"א) הטעם שהיה זה שלא כהוגן. וע"ע ב"ק"רן אורה" ביבמות (פ"ה:).

בגדר כיבוש על פי ה'

ה ובביאור דברי האוה"ח י"ל דשאני ארץ סיחון ועוג שהמלחמה היתה על פי ציווי מפורש של ה', וממילא אין בזה גידון של כיבוש יחיד.

ביאור ה"יד אלימלך"

ומצינו יסוד הדברים בספר "יד המלך" (פ"ו מסנהדרין ה"א) שכתב דכיון דכיבוש כזה אינו כפי הדין, ולכן סנהדרין שהורו לצאת למלחמה לא הורו כהלכה, ממילא אין זה הוראת סנהדרין, ובכהאי גוונא אינו קידוש ארץ ישראל.

בתש"ו ישועות מלכו"

ובתש"ו "ישועות מלכו" (י"ד סימן ס"ז) ביאר כיו"ב - וז"ל: "הנה מעבר לירדן בארץ סיחון ועוג שכבש משה אם דינו כארץ ישראל או לא, נחלקו בזה הגדולים. ולפי דעתי הא דאמרינן בספרי דכל הארצות שכבשו ישראל דינם כארץ ישראל וסוריה דינה ככיבוש יחיד, לפי שכבש אותה דוד בעוד שלא נכבש ארץ ישראל, כמ"ש התוס' בשם הספרי. - והנה ידוע שארץ סיחון ועוג היה צריך למיכבש קודם שעברו את הירדן שהרי נצטוו על הארצות אדום ומואב שלא להתגרות אותם מלחמה, ואי אפשר לעבור את הירדן אם לא שיכבשו תחילה את ארץ סיחון ועוג, אם כן דינם כארץ ישראל".

וכתב עוד: "אמנם לא נתקדשו בקדושת ארץ ישראל עד שעברו את הירדן שלא יהיה הטפל חמור מן העיקר, כי לא נתקדשו רק מחמת שהם טפלים לארץ ישראל, ובעת שנתקדשו העיקר נתקדש הטפל". עכ"ד. - והיינו דאף על פי שסדר מצוות הכיבושים היה צריך להיות שקודם יכבשו את ארץ ישראל, מכל מקום מכיון שלא היתה אפשרות לעבור את הירדן להכנס לארץ כנען, אלא אם יכבשו את עבר הירדן, לכן אין בכך חסרון בקדימות כיבוש עבר הירדן.

ויעוי"ש ב"ישועות מלכו" שכתב דקדושת עבר הירדן היא פחותה מקדושת ארץ ישראל, כשם דבארץ ישראל יש כמה דרגות בקדושה. - וכיו"ב כתב ב"ישועות מלכו" (פ"א מתרומות ה"ב).

מבאר דמכיון דהו"ל כיבוש על פי הדין אי"ז כיבוש יחיד

(ו) והנה הרמב"ם (פ"ה ממלכים הא) כתב דמלחמת עזרת ישראל מיד צר הבא עליהם היא מלחמת מצוה. וכתב (שם ה"ב) דגם אין צריך רשות מבית דין. - ולפי זה גם קודם שכל ארץ ישראל נכבשה, אם יצאו למלחמה לעזרת ישראל מיד צר הבא עליהם, ועל ידי זה נכבש חלק מחוץ לארץ, אין נחשב כיבוש יחיד, אלא כיבוש על פי הדין, וכמ"ש הרמב"ם דחשיב מלחמת מצוה.

ביאור האוה"ח כטעמיה

(ז) והנה קושיית ה"אור החיים" אמאי אין זה כיבוש יחיד, הוא לטעמיה דנקט לקמן בפרשת מטות (במדבר ל"ב, ז) שכתב דאיכא חילוק בין הארץ שהם באים שמה מארץ שהם רוצים. - וז"ל: "כי הארץ נתן להם ה', מה שאין כן ארץ סיחון ועוג אינה בכלל ארץ שנתן ה' לאברהם, וכדתניא (ספרי פסקא רצ"ט) וז"ל לתת לך פרט לעבר הירדן שנטלת מעצמך, והגם שסברא זו סברת רבי שמעון, אבל ת"ק דורש דרשה אחרת, מדרבי שמעון נשמע לת"ק, כי מן הסתם אינם חולקים בעיקר הדבר אם ארץ סיחון ועוג היא בכלל מה שנתן ה' לאברהם, אם לאו". עכ"ד.

ויעוי"ש באוה"ח שסיים: "גם מצינו שאמרו רז"ל (במדבר רבה פ"ז) בעשר קדושות, שאין עבר הירדן ראוי לבית המקדש ולשכון השכינה, וכן אמר הכתוב (יהושע כ"ב, י"ט) אם טמאה ארץ אחוזתכם, הא למדת שיש הפרש בין ארץ סיחון ועוג לארץ ישראל. - ואפשר כי מטעם זה לא היה בדעת משה לחלקה לשבטים, והיה חפץ שיהיו כל ישראל בארץ אשר נתן ה' להם להיותה יותר קדושה כו". עכ"ד.

הערה בדברי האוה"ח

הן אמנם דדברי האוה"ח דנקט דעבר הירדן אינה בכלל הארץ המובטחת לאברהם אבינו, דכל עבר הירדן אינה בכלל ארץ מארצות שבע עממים. ונקט דפחיתות מעלת עבר הירדן הוא מפני שנטלו מעצמם, וזהו הטעם שאין עבר הירדן כשר להשראת השכינה ולבית המקדש. - הנה מדברי קמאי מתבאר דלא נקטי ה', אלא אדרבא עבר הירדן היא מהארץ המובטחת לאברהם אבינו. - דהרמב"ן בפרשת חוקת (במדבר כ"א, כ"א) כתב דעבר הירדן היא מהארץ המובטחת, רק שאינה ראויה להקרבת קרבנות. - וכ"כ בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סימן קצ"ח קצ"ט ר') שעבר הירדן יש לו קדושת ארץ ישראל לכל דבר, חוץ מאותם הדברים שיש עליהם מיעוט מהפסוקים מטעם שאינם נוהגים בעבר הירדן, וזהו דוקא לענין קדושת המצוות התלויות בארץ, כגון לתרומות ומעשרות, אבל לא לענין קדושת שכינה שהיא רק בארץ ישראל ולא בעבר הירדן. וכן

לענין מעלת הקבורה בארץ ישראל. וכן לענין כל הדר בארץ ישראל עוונותיו מחולים. וכן לענין מי שלא זכה להבנות בבנים בחו"ל שעולה לא"י, זהו דוקא בארץ ישראל, ולא בעבר הירדן.

דברי ר"ת בספר הישר

ובספר הישר לר"ת (סימן תרל"ז) כתב: "והא דכתיב (ביהושע כ"ב) אם טמאה ארץ אחוזתכם, לאו משום דלאו קדושה היא, אלא משום שלא היה שם שילה, ולא היתה ראויה למזבח". עכ"ל. והיינו שאין שם במה גדולה.

בירושלמי פ"ק דבכורים ה"ח

ובאמת דמהירושלמי (פ"ק דבכורים ה"ח) דמבואר שחצי שבט מנשה אינם בכלל שנטלו מעצמם, והם בכלל "אשר אלוקיך נותן לך". קשה על דברי האוה"ח הנ"ל. - ועי' בספר "ברכי יוסף" (או"ח סימן תפ"ט סק"ג), ובשו"ת "בית הלוי" (ח"ב סימן נ').

דברי האוה"ח בפרשת דברים

(ח) ובאמת שה"אור החיים" בפרשת דברים (דברים ב', כ') כתב שארץ סיחון ועוג אינה בכלל הארץ שהקב"ה כרת עם אברהם אבינו.

והוסיף לבאר דארץ סיחון ועוג הם בכלל "אשר נתן ה'" היא, שהרי קראה הכתוב ארץ האמורי. וארץ עוג גם כן הרי קראה הכתוב ארץ רפאים שהם החוי. - וז"ל: "והעיקר שאני חושב בזה הוא שכל שיאמר הכתוב שתקרא ארץ רפאים היא בכלל מתנת אברהם. ולפי דברי ברייתא של ספרי (פיסקא רצ"ט) שהבאתי בפרשת מטות שארץ סיחון ועוג אינה בכלל הארץ שכרת ה' עם אברהם, ידויק מה שאמר הכתוב ההוא יקרא ארץ רפאים, על הדרך ההוא יקרא ולא יחשב, פירוש שהעולם קוראים אותו ארץ רפאים. אבל כפי האמת אינה נחשבת רפאים בשביל שמה שקורין אותה בני אדם ארץ רפאים, לא תכנס בכלל הרפאים שנתן ה'". עכ"ד.

ויעויין בדברי ה"אור החיים" בפרשת דברים, על הפסוק "ויתר הגלעד וכל הבשן ממלכת עוג נתתי לחצי שבט המנשה כל חבל הארגוב לכל הבשן ההוא יקרא ארץ רפאים" (דברים ג', י"ג). שכתב בזה"ל: "עוד נראה כי לעולם כל

שם ששים רבוא קרוי כיבוש יחיד. לכן נראה כל שאין לו רשות לכבש נקרא חו"ל, דכל זמן שלא כבש כל ארץ ישראל לא היה לו רשות לכבוש חוצה לארץ. והכי איתא בספרי פרשת עקב כשכבש דוד ארם נהרים וארם צובה אמר לו הקב"ה סמוך לפלטינן שלך לא כבשת ואתה הולך ומכבש חוצה לארץ, שנאמר ואת היבוסים יושב ירושלים וגו'. עכ"ל. וע"ש בריטב"א (שם).

והנה יעוי"ש בתשו' מהריט"ץ שכתב דעבר הירדן הוי ליה כיבוש יחיד, מכיון שנכבשה לפני ארץ ישראל, וכמדוקדק בלשון הרמב"ם שכל שנכבש קודם ארץ ישראל הוי כיבוש יחיד, ואין זה משום דדוד המלך עשה שלא כהוגן, אלא כך הוא עיקר הדין. - ומייתי דברי הספרי פרשת עקב (פיסקא זצ"ט) דמשמע דהיינו משום שלא נהג כהוגן. והרי לענין כיבוש עבר הירדן, לא שייך לומר שהיה ציווי מפורש מהקב"ה לכבוש את ארץ סיחון ועוג, כמו שכתב האוה"ח.

הערה בדברי המהריט"ץ

ויש להעיר בתשו' הנ"ל, למה לא מייתי המהריט"ץ את דברי הרמב"ן על התורה פרשת חקת הנ"ל דעבר הירדן הוא משבעת העממים. - ויתכן דנידון דבריו הוא על עמון ומואב שנכבשו על ידי סיחון ועוג, והיא אינה משבעת עממים. וכל הנידון היה לענין כיבוש יחיד.

ושמעין מהאוה"ח, דגם עמון ומואב ניתנו לישראל בכלל עשרת העממים, אלא שאין תכליתם לדירה אלא לשממה.

ויסוד דבריו הם כהרמב"ן על התורה פרשת חוקת (במדבר כ"א, כ"א). אלא דהוסיף, דחלקם של חצי שבט המנשה נכלל בנתינת הקב"ה לישראל, והיינו שהוא מיועד לדירה.

ויעוי' כיו"ב בדברי ההפלאה פרשת ראה, על הפסוק "וירשתם אותה וישבתם בה" (דברים ה', א').

בתשובת המהריט"ץ סי' רט"ז

ט) ובתשו' מהריט"ץ צהלון (ח"א סימורט"ז) הביא תשובת הרב המופלא רבי גדליה קורדובירו, בנו של הרמ"ק, בנידון העיר עגלון הנמצאת בעבר הירדן אם היא ארץ ישראל או לא. - ונידון שאלתו הוא האם נחשב כבוש יחיד. - ובתחילת דבריו כתב דאף על פי דכתיב בפרשת מטות (במדבר ל"ב, מ"א) "ויאמר בן מנשה הלך וילכד את חותיהם וגו'". ולכאורה זהו כיבוש יחיד. מכל מקום מכל הפסוקים מתבאר שהיה זה מדעת רוב ישראל, ולכן אין בזה כיבוש יחיד. - ויעוי' בספר יהושע (י"ג, כ"ט - ל"ב). - ובאמת שהתוס' בע"ז (כ"א) בד"ה כיבוש יחיד כו', הביאו בזה"ל: "שפירש הר"ר יצחק מהרפוט, דכל מה שכבש יחיד כגון יאיר בן מנשה אינו ארץ ישראל". עכ"ל. אכן התוס' שם הביאו פרש"י דכבוש יחיד הוא שלא היה שם אורים ותומים ושישים רבוא. והקשו: "אבל קשיא דאי מארץ ישראל הוא אין זה קרוי כיבוש יחיד, ואם מחו"ל הוא אפילו היו

אשר בשם רפאים יכונה נכלל במאמר ה' לאברהם ואת הרפאים, וארץ סיחון ועוג בכלל אשר נתן ה' היא, שהרי קראה הכתוב ארץ האמורי, וארץ עוג גם כן הרי קראה רפאים שהם החוי. - ופירוש ברייתא של ספרי שאמר פרט לעבר הירדן, הוא על ישיבת הארץ, כי הגם שנתן ה' ז' עממין לאברהם, לא כל הארצות שוות בענין זה שיהיו ראויים לדור בהם, ויהיה זה כענין קדושת הארץ עצמו שמצינו עשר הדרגות קדושה בארץ עצמה במקומותיה. ותהיה ארץ סיחון ועוג פחותה למטה. והגם שנתן ה' אותה לאברהם תהיה לשלל עמה, וגוף הארץ תהיה כשאר השלל או לשמה, אבל לא לדירה. - והוא מה שאמרו בספרי (פרשת כי תבא פיסקא רצ"ט) לתת לנו פרט לעבר הירדן, שם דקדק הכתוב לומר באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לתת לנו פרט לעבר הירדן, שם דקדק הכתוב לומר באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לתת לנו. פירוש הארץ אשר נשבע ה' שיתן לנו לדירתנו, למעט שאר הארצות, שהגם שנתנם לנו לא נתן הארץ לדירה מפני שאינה ראויה לקדושה, ותמצא שנתן ם כן עמון ומואב ואדום שהם הקיני והקניזי והקדמוני, וכתוב (ירמיה מ"ט) והיתה אדום לשמה, וכמו כן היתה ראויה להיות ארץ סיחון ועוג. אבל ארץ ישראל היא מה שנשבע ה' לתת לישראל לשכון שם. - ושמור לך כלל זה גם כן, שהגם שלא נתן ה' הארץ לדור בה, וגם שלא נתן עמה לאברהם וכבושה רוב ישראל, יש לנהוג בה דין קדושה בשביל שנכבשה לפני ה'". עכ"ד.

המשך מעמוד 7

לפי שהם משרתי השם, לא נאה להם להשתמש בכלים החטופים מיד בני אדם, לא יבא בית השם רק דבר הבא דרך שלום ויושר ואמונה, ולא שידאג עליו לב איש ואשה". עכ"ל.

מבאר דין חלוקת בני לוי בבית מדין

ונראה דהא דכתיב הכא דשבט לוי קיבלו מביזת מדין, היינו כמו שכתב הרדב"ז, דאין זה מדין שלל מהביזה, אלא זהו בתורת מכס, דלא הוי ליה כשלל, אלא דין בפני עצמו.

בדין נשבע לבטל המצוה בכולל

כל נדר וכל שבועת איסור וגו'
(במדבר ל', י"ד).

בסוגיא דשבועות כ"ד א"ע

א) הנה איתא בגמ' שבועות (כ"ד), רבי שמעון לטעמיה דלית ליה איסור כולל, דתניא רבי שמעון אומר האוכל נבילה ביום הכיפורים פטור, בשלמא לריש לקיש משכחת לה בלאו והן, אלא לר' יוחנן בשלמא לאו משכחת לה אלא הן היכי משכחת לה. ומבואר דקס"ד שכשנשבע לא יאכל נבילות ושחוטות חלה השבועה גם על הנבילות, ואף על פי דשבועה לקיים את המצוה לא חיילא, מכל מקום בכולל חיילא. - וזהו דלא כהירושלמי פ"ג דשבועות ה"ד דס"ל דלא מהני כולל לקיים את המצוה במפרט, וכמ"ש בספר מחנ"א (דיני שבועות סימן ח').

בשיטת הריצב"א

ב) ובתוס' ד"ה אלא כו', הביאו שיטת הריצב"א דכשנשבע שיאכל נבילות ושחוטות לא חיילא השבועה על הנבילות, משום דהוי שבועה לבטל את המצוה. והקשה הריצב"א מהא דתני בירושלמי (פ"ג דשבועות ה"ד) שבועה שלא אוכל מצה ואכל מצה בלילי פסח חייב, אלמא דבאיסור כולל חיילא שבועה לבטל את המצוה. ותירץ דהכא דוקא לא חיילא שבועה משום שהזכיר נבילה ונשבע עליה לאוכלה, אבל התם דלא מדכר פסח חיילא עליה שבועה. - והיינו דס"ל דשאני דין כולל של נשבע לקיים את המצוה מדין כולל של נשבע לבטל את המצוה, דבכולל לקיים את המצוה גם במפרט מהני דין כולל. אבל בכולל דנשבע לקיים את המצוה כשמפרט לא מהני דין כולל. - ופירש הריצב"א דמסקנת הגמ' שאם נשבע שלא יאכל נבילות ושחוטות לא חיילא השבועה, דכשנשבע לבטל מצוה לא מהני כולל במפרט, ולכן לא מהני גם כשנשבע שלא יאכל נבילות ושחוטות, דאף על פי דבדין נשבע לקיים את המצוה מהני

כולל במפרט, אבל מכיון דליתא בלאו והן לא מהני.

דין כולל זהו רק כשאינו מפרט

ג) ויסוד דברי הריצב"א דדין כולל זהו רק כשאינו מפרט, דעיקר החסרון בשבועה לבטל המצוה זהו במעשה השבועה, והא דחייל בכולל היינו משום דבכהאי גוונא לא הוי נשבע לבטל המצוה, ודבר זה ליתא במפרט.

בתשו' הרא"ש

ד) ויתפרש על פי זה מה שכתב הרא"ש בתשו' (כלל ח' סימן ט"ז) דהנשבע לפרוע חובו בשביעי בניסן, והוא לא ידע שבשביעי בניסן חל בשבת, דחיילא שבועתו. ולא הוי ליה כנשבע לבטל את המצוה, מפני שלא ידע ששבועתו היא על ביטול המצוה. וכ"פ השו"ע חו"מ (סימן ע"ג סעיף ס').

בראיית הרא"ש מהירושלמי

ה) וראיית הרא"ש מהירושלמי (פ"ג דשבועות ה"ד) ה"ל שכשנשבע שלא יאכל מצה ולא הזכיר לילי פסח, דלא חשיב נשבע לבטל את המצוה.

קושיית המשל"מ

ו) והנה ה"משנה למלך" (פ"ה משבועות הי"ח) הקשה על ראיית הרא"ש מהירושלמי, דהתם השבועה חיילא מדין כולל, ואין הכרח מהתם דכשלא יודע ששבועתו היא על ביטול מצוה דחיילא שבועתו.

ז) אכן יעוי"ש בתשו' הרא"ש שהוסיף על דברי הירושלמי, דמכיון שלא הזכיר לילי פסח חיילא שבועתו. והיינו לכאורה כמ"ש הריצב"א ה"ל, דדוקא כשלא פירט חיילא שבועתו, אבל כשפירט שלא יאכל בלילי פסח אף על פי שכלל עמו גם את שאר ימו השנה לא חיילא שבועתו.

ביאור דברי הרא"ש

ח) ונראה דסברת הרא"ש דדין כולל זהו רק כשאינו מפרט, דעיקר החסרון בשבועה לבטל המצוה זהו במעשה השבועה, והוא דחייל בכולל היינו משום דבכהאי גוונא לא הוי נשבע לבטל המצוה, ודבר זה ליתא במפרט.

בראיית הרא"ש

ט) וראיית הרא"ש מהירושלמי דהחסרון במעשה השבועה הוא כשתכלית השבועה היא לבטל את המצוה, וממילא בכולל לא הוי כנשבע לבטל המצוה, דהרי אוסר על עצמו גם מה שאינו ביטול מצוה, ודוקא כשמפרט את ביטול מצוה מתבטלת השבועה. ושפיר שמעינן דהיכא שלא ידע דמתבטלת המצוה על ידי זה, חיילא שבועתו, מכיון שאין תכלית שבועתו לבטל המצוה.

ביאור המשל"מ

י) והמשנה למלך ה"ל כתב דאפילו דלשיטת הריצב"א אין זה מדין כולל, מכל מקום אין הכרח דתלוי בדעתו, ופליג על דברי הרא"ש. - וחזינן דהמשנה למלך נקט בביאור שיטת הריצב"א דדוקא מה שהוא ביטול מצוה זהו המבטל את מעשה השבועה. - ויעוי' היטב בתשו' האבני מילואים (בסימן י"ד).

הערה בדברי הקצוה"ק

יא) וביסוד סברת הרא"ש בתשו' ה"ל, דס"ל דהחסרון של נשבע לבטל המצוה הוא במעשה השבועה, היינו מכיון דהיכא שאינו יודע דאיכא בזה ביטול מצוה אין זה נשבע לבטל את המצוה. וחזינן דדוקא כשהשבועה היא לצורך ביטול מצוה מתבול כח השבועה. - ולפי זה יש לעיין במה שכתב הקצוה"ק (סימן ע"ג סק"ד) דהרמב"ם (פ"ה משבועות ה"ז) פליג על דברי הרא"ש, ממה שכתב דאם נשבע שלא יעיד לפלוני עדות הוי שבועה לבטל את המצוה, אף על פי דאפשר שלא יזדמן לו לראות בשבילו עדות. ע"ש, ויתבאר להלן אות ד'. ולכאורה י"ל דגם הרא"ש מודה, דביטול כח השבועה הוא רק כשיהיה על ידי זה ודאי ביטול מצוה.

פרשת מסעי

✦ בענין כיבוש ארץ ישראל על ידי רבים

דברי הרמב"ם בפ"א מתרומות ה"ג וכיבוש הו"ל לאחר כיבוש א"י

(ו) והרמב"ם (פ"א מתרומות ה"ג) כתב: "הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען כו', אף על פי שמלך ישראל הוא ועל פי בית דין הגדול הוא עושה אינו כארץ ישראל לכל דבר, ולא כחוץ לארץ לכל דבר כגון בבל ומצרים, אלא יצאו מכלל חוץ לארץ, ולהיותן כארץ ישראל לא הגיעו. ומפני מה ירדו ממעלת ארץ ישראל מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל ארץ ישראל, אלא נשאר בה משעה עממים. ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואחר כך כבש ארצות אחרות היה כיבושו כולו כארץ ישראל לכל דבר. והארצות שכבש דוד הן הנקראין סוראי". עכ"ל. הרי דכיבוש חוץ לארץ לאחר כיבוש ארץ ישראל הרי זה כארץ ישראל לכל דבר. - והיינו דלא רק שנוהג שם תרומות ומעשרות ושביעית מהתורה, אלא דהוי ליה קדושת ארץ ישראל ממש לכל דבר.

דברי הרמב"ם פ"ה ממלכים ה"ז

(ז) וכיו"ב כתב הרמב"ם (פ"ה ממלכים ה"ז), בזה"ל: "כל הארצות שכובשין ישראל במלך על פי בית דין הרי זה כיבוש רבים, והרי היא כארץ ישראל במלך על פי בית דין הרי זה כיבוש רבים, והרי היא כארץ ישראל שכבש יהושע לכל דבר, והוא שכבשו אחר כיבוש כל ארץ ישראל האמורה בתורה". עכ"ל. ומבואר דיש קדושת ארץ ישראל לכל דבר, ולא רק לענין תרומות ומעשרות.

דעת הרדב"ז

(ח) אמנם הרדב"ז (בפ"א מתרומות ה"ג) צידד דאפשר לומר דכיבוש חוץ לארץ מהני רק לחייב בתרומות ומעשרות מהתורה, אבל לא מהני כיבוש חוץ לארץ לענין לאשוויי קדושת ארץ ישראל ממש.

בכיבוש אפילו שלא כדין, דכתיב כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה, ודרשינן בספרי סוף פרשת עקב, שמצוות התלויות בארץ נוהגות שם, אבל לענין קדושת ארץ ישראל לא חל על ארצות שכבשו בחו"ל רק אם הכיבוש הוא כדין, דהיינו שכבשו בחו"ל לאחר שכבשו כל ארץ ישראל, וסוריא שכבשה קודם שכבש כל ארץ ישראל, לכן אינה שוה לגמרי לארץ ישראל.

דברי המאירי

דיעווי"ש במאירי שכתב: "בשלשה דברים סוריא שוה לחו"ל, ובשלשה לא", הראשונה חייבת במעשה ובשביעית כא", ולפי סוגיא זו חייבת מן התורה, מפני שכיבוש יחיד לענין זה נקרא כיבוש, ואף על פי כן אין שוה לגמרי לארץ ישראל מפני שכבשה קודם שיכבוש כל ארץ ישראל, והניח שם משבעה עממין, והתורה אמרה והוריש ה' את הגויים האלה מפניך, ואחר כך כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם וכו', וכן היא שנויה בספרי, וגדולי המחברים הביאוהו כו". עכ"ל.

ברעת הרדב"ז

(ה) והנה מבואר מדברי המאירי, לכאורה דלא כדברי הרדב"ז (פ"א מתרומות ה"ג) שכתב דבכל כיבוש חו"ל אפילו שהיה כדין, שהוא דוקא לענין שנוהג בה תרומות ומעשרות מהתורה, אבל לא לענין קדושת ארץ ישראל ממש. - אמנם המאירי כתב דבכיבוש כדין הרי היא כארץ ישראל ממש, ורק בכיבוש סוריא היה שלא כדין, וגם אליבא דמ"ד שמייה כיבוש הוא רק לענין שנוהג בה תרומות ומעשרות ושביעית מהתורה, אבל לא נוהג בה קדושת ארץ ישראל לכל דבר.

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עוברים את הירדן אל ארץ כנען (במדבר ל"ג, נ"א).

לענין הא סוריא היא כארץ ישראל

(א) גיטין (ח:), בשלשה דברים שוותה סוריא לארץ ישראל, ובשלשה לחו"ל, עפרה טמא כחו"ל, והמוכר עבדו לסוריא כמוכר בחו"ל.

בטעם דכיבוש יחיד לא הוי כיבוש

(ב) והתוס' בד"ה כיבוש כו' כתבו הטעם למ"ד דכיבוש יחיד לאו שמייה כיבוש, דתניא בספרי סוף פרשת עקב לפי שלא היתה עדיין כל ארץ ישראל כבושה, וסמוך לפלטורא שלך לא הורשת, פירוש יבוסיה שהיה סמוך לירושלים, ואתה הולך וכובש ארם נהרים וארם צובה, אבל אחר שכל ארץ ישראל כבושה, דריש התם מדכתיב כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם וגו', שכל מה שהיו כובשים מחו"ל היה קדוש. וכ"כ הרמב"ם (פ"א מתרומות ה"ג).

האם קודם שנכבשה כל א"י רשאי לכבוש חו"ל

(ג) והנה אליבא דמ"ד דכיבוש יחיד שמייה כיבוש, לכאורה י"ל דס"ל שגם קודם שכבשו כל ארץ ישראל מותר לכבוש ארצות בחו"ל, והרי זה כיבוש כדין, ולכן סוריא חייבת במעשר ובשביעית מהתורה.

שיטת המאירי

(ד) אך המאירי בגיטין (ח:), כתב דגם אליבא דמ"ד כיבוש יחיד שמייה כיבוש, מכל מקום כיבוש סוריא היה שלא כדין, מפני שכבשה קודם שיכבוש כל ארץ ישראל, ולכן סוריא אינה שוה לגמרי לארץ ישראל, ועפרה טמא כחו"ל, והמוכר עבדו לסוריא כמוכר בחו"ל. והא דשמייה כיבוש, היינו שנוהג בה תרומות ומעשרות ושביעית מהתורה, דזה תלוי

דברי הרדב"ז

דיעווי"ש שכתב: "משמע מהכא שאם נכבשה כל ארץ ישראל, ואחר כך הלך מלך ישראל על פי בית דין וכבש מקומות אף על פי שאינו מן הארץ שנתנה לאברהם אבינו, יש להן קדושה כשאר ארץ ישראל. ולבי מהסס בה, דדילמא דוקא לענין שנוהג בה מנהג תרומות ומעשרות מהתורה, אבל לענין קדושת ארץ ישראל ממש לא וצ"ע". עכ"ד.

בהכרח מסוגיא דגיטין ה' ע"א כהרדב"ז

ט) ובאמת דמסוגיא הנ"ל מוכח כהרדב"ז. דבגיטין (ח:) איתא, ת"ר בשלשה דברים שוותה סוריא לארץ ישראל, ובשלשה לחוץ לארץ, עפרה טמא כחול"ל, והמוכר עבדו לסוריא כמוכר בחול"ל, והמביא גט מסוריא כמביא מחול"ל. ושלשה לארץ ישראל חייבת במעשר ובשביעית כארץ ישראל כו'. חייבת במעשר ובשביעית כארץ ישראל, קסבר כיבוש יחיד שמיא כיבוש. ופרש"י, והמוכר עבדו לסוריא כמור לחול"ל, ותנן לקמן המוכר עבדו לחול"ל יצא לחירות, דקנסין ללוקח משום דעבד שייך במצות, ואסור לצאת מארץ ישראל לחול"ל. - ולכאורה צ"ב, בהא הך ברייתא אתיא כמ"ד דכיבוש יחיד שמיא כיבוש, וסוריא חייבת מהתורה בתרומות ומעשרות בשביעית. ואם כן אמאי המוכר עבדו לסוריא כמוכר בחול"ל, משום דאסור לצאת מארץ ישראל לחול"ל, והרי גם סוריא דינה כארץ ישראל, שהרי חייבת בתרומות ומעשרות בשביעית מהתורה כארץ ישראל. - ובהכרח צ"ל כמו שכתב הרדב"ז, דכיבוש חוץ לארץ מהניא רק לענין שנוהג גם תרומות ומעשרות ושביעית מהתורה. אבל לענין קדושת ארץ ישראל ממש לא מהני כיבוש חול"ל. ולכן המוכר עבדו לסוריא כמוכר בחול"ל, מכיון דאסור לצאת מארץ ישראל לסוריא, גם אם אינו נוהג שום תרומות ומעשרות ושביעית מהתורה.

בהכרח מסוגיא דע"ז כ"א ע"א איפכא

י) אכן בסוגיא דעבודה זרה (כ"א.) מתבאר דכיבוש חול"ל הוא גם לענין קדושת ארץ ישראל ממש. דהיינו גם לענין איסור לא תחנם.

דברי הרדב"ז

דאיתא התם דרבי מאיר ס"ל דכיבוש יחיד שמיא כיבוש, ויש איסור לא תחנם מהתורה בסוריא. והרי איסור לא תחנם אינו תלוי במצוות התלויות בארץ, אלא בקדושת ארץ ישראל. - ולכאורה לפי דברי הרדב"ז דכיבוש חוץ לארץ לא מהני לענין קדושת ארץ ישראל ממש, אלא דוקא לענין שנוהג בה תרומות ומעשרות מהתורה, אם כן לא שייך איסור לא תחנם בכיבוש חול"ל. - ומוכח כפשטות דברי הרמב"ם, וכמו שנתבאר.

בביאור שיטת הרמב"ם לפ"ד המאירי

יא) ובביאור סוגיא דגיטין (ח:) לפי דברי הרמב"ם הנ"ל כמו שנתבאר בדברי המאירי בסוגיין, דקדושת ארץ ישראל, וחיוב מצוות התלויות בארץ הוי ליה תרי דינים, דלמאן דאמר כיבוש יחיד שמיא כיבוש מהני רק לחייב במצוות התלויות בארץ, ולא לענין קדושת ארץ ישראל. - ולפי זה י"ל דמה שכתב הרמב"ם דכיבוש חוץ לארץ לאחר שכבשו כל ארץ ישראל הרי היא כארץ ישראל לכל דבר, היינו שכבשו בחול"ל לאחר כיבוש כל ארץ ישראל, שהרי היא כארץ ישראל לכל דבר, ודוקא בסוריא אמרו דבשלשה דרכים שוותה לחול"ל, כיון דכיבוש סוריא היה שלא כדין, וממילא גם למאן דאמר דכיבוש יחיד שמיא כיבוש, היינו לענין שנוהג בה תרומות ומעשרות ושביעית מהתורה, אבל לענין קדושת ארץ ישראל ממש, אין דין סוריא כדין ארץ ישראל. וכמו שנתבאר על פי דברי התוס' בסוגיין ד"ה כיבוש כו', והרמב"ם (פ"א מתרומות ה"ג).

ביישוב סוגיא דע"ז כ"א ע"א

יב) והא דאיתא בעבודה זרה (כ"א.) דרבי מאיר ס"ל דבסוריא יש איסור לא תחנם מהתורה, משום דכיבוש יחיד שמיא כיבוש, ורבי יהודה ס"ל דבסוריא אין איסור לא תחנם מהתורה, משום דכיבוש יחיד לאו שמיא כיבוש. ומשמע דאם כיבוש יחיד שמיא כיבוש לכו"ע יש איסור לא תחנם בסוריא. ולכאורה הרי איסור לא תחנם אינו תלוי במצוות התלויות בארץ, אלא בקדושת ארץ ישראל, ולפי דברי הרמב"ם והמאירי גם אליבא דמ"ד כיבוש יחיד שמיא כיבוש, זהו רק שנוהג בה תרומות

ומעשרות ושביעית מהתורה, אבל לא חל בה קדושת ארץ ישראל לכל דבר, דמכיון דכיבוש סוריא היה שלא כדין, ולא מהני הכיבוש לאשוויי כארץ ישראל.

בביאור תרי הלכות שנאמרו בכיבוש חול"ל

יג) ובביאור שיטת הרמב"ם י"ל דתרי הלכות נאמרו בכיבוש חול"ל, חדא דכיבוש חול"ל מהני להתקדש בקדושת ארץ ישראל, ועוד דין איכא לענין מצוות התלויות בארץ. - דהרי בספרי פרשת עקב (פיסקא נ"א) לגירסת הגר"א, גרסינן: מן המדבר והלבנון מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהיה גורלכם. מן המדבר, ואין המדבר גבולכם, אם כבשתם אף המדבר גבולכם. מן הנהר, ואין הנהר גבולכם, אם כבשתם אף הנהר גבולכם כו'. - ולעיל מינה בספרי יליף להך מלתא מקרא אחרינא, מדכתיב כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה כל מקום שתכבשו בחוץ לארץ הרי הוא שלכם, ומצוות נוהגות שם. דגרסינן התם: "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה, ואם ללמד על תחומי ארץ ישראל הרי כבר נאמר (יהושע א') מהמדבר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר פרת, ומה ת"ל אשר תדרוך כף רגלכם, אמר להם כל מקום שתכבשו חוץ מן המקומות האלו הרי הוא שלכם. או אינו אלא רשות בידם לכבש חוץ לארץ עד שלא יכבשו את הארץ, ת"ל וירשתם גויים גדולים ועצומים מכם, ואחר כך כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה כו'. הרי שכבשו חוץ לארץ מנין שמצות נוהגות שם הרי אתה דן נאמר כן יהיה, ונאמר להלן יהיה מה יהיה האמור להלן מצות שנוהגות שם, אף כאן מצות נוהגות שם כו'". ע"כ. - וחזינן דדין כיבוש חול"ל לענין מצות התלויות בארץ ילפינן מדכתיב כל המקום אשר תדרך כף רגלכם בו לכם יהיה, ויליף לה בגזירה שוה יהיה יהיה דמצוות נוהגות שם. אבל זהו רק לענין שנוהג בה תרומות ומעשרות מהתורה. אבל לענין קדושת ארץ ישראל ילפינן מקרא אחרינא דכתיב "מן המדבר" ואין המדבר גבולכם, אם כבשתם אף המדבר גבולכם. והיינו דכיבוש חול"ל נחשב כגבולות ארץ ישראל.

ביאור שיטת הרמב"ם כהל' מלכים

יד) וברמב"ם (פ"ה ממלכים ה"א) כתב דמלחמת הרשות היא כדי להרחיב גבול ישראל. והיינו כמ"ש בספרי הנ"ל "אם כבשתם גבולכם אף המדברי גבולכם". דהרמב"ם כתב שם (פ"ה ממלכים ה"ו) דכיבוש חו"ל לאחר שכבשו כל ארץ ישראל הרי היא כארץ ישראל שכבש יהושע לכל דבר. דקדושתה לענין גבולות ארץ ישראל לכל דבר, ולא רק לענין תרומות ומעשרות.

ביאור שיטת הרמב"ם בהלכות תרומות

טז) והרמב"ם (פ"א מתרומות ה"ד) כתב: "סוריא יש דברים שהיא בהן כארץ ישראל, ויש דברים שהיא בהן כחו"ל, והקונה בה קרקע כקונה בארץ ישראל לענין תרומות ומעשרות ושביעית, והכל בסוריא מדברי סופרים". עכ"ל. ומבואר דאם סוריא היה דינה כארץ ישראל לכל דבר, היה נוהג בה שביעית מהתורה, והיינו דכיבוש חו"ל שהוא כדין לאחר שכבשו כל ארץ ישראל, הרי זה בכלל ארץ המיוחדת. - אמנם כתב הרמב"ם (פ"ד משמיטה ויובל הכ"ח) דעבר הירדן שביעית נוהגת בה מדבריהם. ובפשוטו צ"ב דהא גם בארץ ישראל שביעית בזמן הזה מדרבנן, ואיזה חידוש דבעבר הירדן שביעית נוהגת בה רק מדבריהם. ובפירוש מהר"י קורקוס כתב דהא דשביעית בעבר הירדן מדבריהם, היינו שגם בירושה ראשונה היה שביעית בעבר הירדן רק מדבריהם דכתיב

כי תבואו אל הארץ, ודרשו בתורת כהנים ארץ המיוחדת. וז"ל: "עבר הירדן וכו'. פ"ט דשביעית מ"ב, ג' ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל, מוכח דשביעית נוהגת בעבר הירדן. ובודאי מדבריהם הוא דמדאורייתא כבר נתמעט בספרא (ריש פרשת בהר) מכי תבואו אל הארץ ארץ המיוחדת". עכ"ד. הרי דלא רק בימי עזרא בירושה שניה הוי ליה מדבריהם, אלא גם בירושה ראשונה היה שביעית בעבר הירדן רק מדבריהם, דכתיב כי תבאו אל הארץ, ארץ המיוחדת, ועבר הירדן לא הוי בכלל ארץ המיוחדת, מכיון שהירדן הוא גבול בין ארץ ישראל לארץ סיחון ועוג, ממילא לא הוי עבר הירדן בכלל גבולות ארץ ישראל לענין קדושת ארץ ישראל, אלא רק לענין שנוהג בה תרומות ומעשרות. - אבל בכיבוש חו"ל דילפינן מדכתיב מן המדבר וגו' דאם כבשתם אף המדבר גבולכם. בזה נתרבה שכיבוש חו"ל הוא בכלל גבולות ארץ ישראל, והוי ליה בכלל ארץ המיוחדת, ושביעית נוהג בה מהתורה. וכמו שכתב הרמב"ם (פ"א מתרומות ה"ד) דאם סוריא היה דינה כארץ ישראל לכל דבר, היה נוהג בה שביעית מהתורה. ורק עבר הירדן נתמעט משביעית, משום דאין זה ארץ המיוחדת, מכיון שהירדן הוא גבול בין ארץ ישראל לארץ סיחון ועוג. [ומדברי המהר"י קורקוס מתבאר דלא מפרש כמהאירי, אלא דאליבא דמאן דאמר כיבוש יחיד שמה כיבוש, כיבוש סוריא היה כדין, והוי ליה כארץ ישראל לכל דבר].

בדין עבר הירדן

טז) והנה בערכין (ל"ב:) איתא דכשגלו שבט ראובן וגד בטל יובל, משום דאין כל יושביה עליה. - ועי' חזו"א שביעית (סימן ג' ס"ק כ"ה) שהוכיח דעבר הירדן היא כארץ ישראל מהתורה לכל דבר.

בהא דנוהג יובל בעבר הירדן

אכן יל"ע הרי לפי מה שנתבאר דאין על עבר הירדן קדושת ארץ ישראל, אלא רק מתורת כיבוש חו"ל יש בה מצוות תרומות ומעשרות, אבל משביעית נתמעט עבר הירדן משום דלא הוי ארץ המיוחדת, אם כן אמאי נוהג יובל בעבר הירדן.

בדין חזרת קרקע ביובל

וצ"ל דחזרת הקרקע ביובל אינו מדיני ארץ ישראל, אלא הוא דין בחזרת אחוזה, והחזרת אחוזה נוהג דוקא בארץ ישראל שנתחלקה לשבטים, שיש לכל אחד מישראל אחוזה בארץ ישראל. וכמ"ש הרמב"ם (פ"א משמיטה ויובל ה"א) בזה"ל: "ארץ ישראל המתחלק לשבטים אינה נמכרת לצמיתות". ומדכתב "המתחלקת לשבטים" שמעינן דדוקא בארץ ישראל עצמה מהני חלוקתה לשבטים, ולא בכיבוש חו"ל וכיו"ב, דמהאי טעמא אין בהם דין יובל. אולם בעבר הירדן, דשפיר נתחלקה לשבטים, ויש בה דין שדה אחוזה, לכן נוהג בה יובל. והרמב"ם דקדק בזה לאתויי עבר הירדן.

✦ במצות ישוב ארץ ישראל

והורשתם את הארץ וישבתם בה וגו' (במדבר ל"ג, נ"ג).

הרמב"ן על התורה (כאן) כתב: והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה. על דעתי זו מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה'. ואילו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם, יעברו על מצות ה'. - ומה שהפליגו רבותינו (כתובות ק"י): במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, בכאן נצטוינו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה. ויחזיר המצוה הזו במקומות רבים, בואו ורשו את הארץ (דברים א', ח'). - אבל רש"י פירש, והורשתם את הארץ, והורשתם אותה מיושביה, אז וישבתם בה, תוכלו להתקיים בה, ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה. - ומה שפרשנו הוא העיקר.

דברי הרמב"ן בהוספות לספר המצוות

א) הנה הרמב"ן בספר המצוות (בהוספות. מצות עשה מצוה ד') כתב: "נצטוינו לרשת הארץ אשר נתנה האל יתברך לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעשבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה, והוא אומרו להם (במדבר ל"ג, נ"ג) והורשתם את הארץ וישבתם בה וגו', ופרט אותה להם במצוה הזו כולה בגבוליה ומצריה, כמו שאמר (דברים א', ח') באו הר האמורי ואל כל שכנינו בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים וגו', שלא יניחו ממנה מקום. והריאה שזו מצוה, אמרו יתעלה בענין המרגלים (דברים א', כ"א) עלה רש כאשר דבר ה' לך אל תירא ואל תחת, ואמרו עוד (דברים ט', כ"ג) ובשלח ה' אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם. וכאשר לא אבו לעלות במאמר הזה כתוב (שם) ותמרו את פי ה'. וכן (שם) לא שמעתם [בקולו]. הוראה שהיא מצוה, לא

כאילו עובד עבודה זרה שנאמר (שמואל א' כ"ו, י"ט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחת ה' לאמר לך עבוד אליהם אחרים. ואיתא במסכת בבא בתרא (צ"א.) אמר רבי שמעון רב יוחאי אלימלך ומחלון וכליון נענשו מפני שיצאו מארץ ישראל לחוץ לארץ, שנאמר (רות א', י"ט) ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי, אמר רבי יצחק אמרו חזיתם נעמי שיצאה מארץ ישראל לחוץ לארץ מה עלתה לה. אמר ריב"ק ח"ו שאפילו מצאו סובין לא יצאו, מפני מה נענשו מפני שהיה להם לבקש רחמים על בני דורן ולא בקשו. מהתרי"ג לרמב"ן ולרשב"ץ. עכ"ד.

ויעוי"ש בספר חרדים (פרק נ"ט) שכתב: "וצריך כל איש ישראל לחבב את ארץ ישראל ולבא אליה מאפסי ארץ בתשוקה גדולה כבן אל חיק אמו כו'. וכתבה הרמב"ן במנין תרי"ג מצות ישיבת ארץ ישראל, וכל עת ורגע שהאדם בארץ ישראל הוא מקיים מצוה זו". עכ"ד.

בדקדוק דברי הרשב"ם

ד) והנה בב"ב (צ"א.) פירש הרשב"ם, שאסור לצאת מארץ ישראל מפני שמפקיע עצמו מן המצוות. - ובספר גליוני הש"ס בכתובות (ק"י:) הקשה על דברי הרשב"ם דמדוע לא פירש כפשוטו, שמבטל מצוות ישיבת ארץ ישראל שהיא מצוה דאורייתא, ושקולה כנגד כל המצוות.

בתשו' המבי"ט דהר"ל מצות עשה מהתורה

ה) ובתשו' המבי"ט (ח"א סימן רמ"ה) כתב, דאם נשבע שלא לעלות לארץ ישראל, הוי נשבע לבטל את המצוה, דהוי מצות עשה מדברי תורה. - והובא ב"שיירי כנסת הגדולה" (ביד"ד סימן רל"ט הגהת הטור אות ל"ג). וע"ש בתשו' (ח"א סימן קל"ט) שכתב דישיבת ארץ ישראל דוחה מצות כיבוד אב ואם. והיינו דהיא מצות עשה חמורה. - וכיו"ב כתב היעב"ץ בספר "מור וקציעה" (סימן ש"ו).

בשיטת הרמב"ם

ו) ונראה דגם הרמב"ם שלא מנה מצות ישוב ארץ ישראל במנין המצוות, ודאי דס"ל שיש

יעוד והבטחה, וזו היא שחכמים קורין אותה מלחמת מצוה. וכן אמרו בגמ' סוטה (מ"ד:) אמר רב יהודה רבא מלחמת יהושע לכבוש דברי הכל חובה וכו'. ולשון ספרי (שופטים, פיסקא קנ"ו) וירשתה וישבת בה, בזכות שתירש תשב. - ואל תשתבש ותאמר כי המצוה הזאת היא המצוה במלחמת ז' עממין שנצטוו לאבדם, שנאמר (דברים כ', י"ז) החרם תחרים. אין הדבר כן, שהרי נצטוינו להרוג האומות ההם בהלחמם עמנו, ואם רצו להלשים נשלים ונעזבם בתנאים ידועים. אבל הארץ לא נניח אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות. וכן אם ברחו האומות ההם מפנינו והלכו להם, כמאמרם (דברים רבה, שופטים פרשה י"ג) הגרגשי פנה והלך לו ונתן להם הקב"ה ארץ טובה כארצם זו אפריקא, נצטוינו אנו לבוא לארץ ולכבוש המדינות ולהושיב בה שבטינו. וכן אחרי הכריתנו העמים אם רצו שבטינו לעזבה ולכבוש להם ארץ שנער או ארץ אשור וזולתם מן המקומות אינם רשאים. שנצטוינו בכבושה ובישיבתה כו'. - ואומר אני כי המצוה שחכמים מפליגין בה והיא דירת ארץ ישראל, עד שאמרו כתובות (ק"י:) כל היוצא ממנה ודר בחו"ל יהיה בעיניך כעובד עבודה זרה כו'. וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה, הכל הוא ממצות עשה הוא כו', מתחייב כל אחד ממנו כו". עכ"ל.

ב) ובתשו' התשב"ץ (ח"ג סימן רפ"ח) כתב: "הדירה בארץ ישראל מצוה גדולה. וכבר מנה אותה הרמב"ן מכלל תרי"ג המצוות. ובספרי (פרשת ראה, פיסקא פ') אמרו שקולה ישיבת ארץ ישראל כנגד כל המצוות כו". עכ"ל. - וכ"כ ב"זוהר הרקיע" בביאור האזהרות (עשין אות ע"ו. וכ"כ במנין המצוות עשין רכ"ו).

דברי ספר החרדים

ג) ובספר חרדים (פרק נ"ז סימן ט"ו) כתב: "מצות עשה מן התורה לדור בארץ ישראל שנאמר וירשתה וישבת בה, ואמרו ז"ל שמצוה זו שקולה כנגד כל מצות התורה, ואמרו כל היוצא מארץ ישראל ודר בחו"ל יהיה בעיניך

אם אינה מצוה נמנית היא מצוה מדרבנן. וזה מזולת תועלות אחרות נמשכות ליושב בה. - אמנם מצוה זו אינה מצוה כוללת לכל ישראל בגלות החל הזה, אבל היא נמנעת כלל, כמו שאמרו ז"ל בגמרא כתובות פרק האחרון (ק"א). שהיא מכלל שבועות שהשיע הקב"ה את ישראל לא ימהרו את הקץ ושלא יעלו בחומה כו". עכ"ל.

הכרעת הפוסקים

ה) והשל"ה (בשער האותיות אות ק', קדושת המקום) הוכיח שמצוה זו נוהגת בזמן הזה, מהא דפסקו הרי"ף והרא"ש משנתנו בכתובות (ק"י). דכופין לעלות לארץ ישראל גם בזמן הזה. - וכן פסק בספר "פאת השלחן" (סימן א', בית ישראל ס"ק י"ד) דדברי הרמב"ן עיקר. - וכ"כ החת"ס בתשו' (יו"ד סימן רל"ד). - וע"ע באגרו"מ (אהע"ז ח"א סימן ק"ב).

ישראל היא מהתורה, כתב דמצוה זו נוהגת לדורות, וגם בגלות. - והביא מהספרי (פרשת ראה, פ' ס"א) מעשה ברבי יהודה בן בתירא ורבי מתיא בן חרש ורבי חזקיה בן אחי רבי יהושע ורבי נתן שהיו יוצאין לחו"ל, והגיעו לפלטיא וזכרו את ארץ ישראל, וזקפו את עיניהם וזלגו דמעותיהן וקראו בגדיהן וקראו המקרא הזה וירשת וישבת בה ושמרת לעשות, ואמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות. עכ"ל. ועי' בתשו' "אבני נזר" (יו"ד סימן תנ"ד).

דברי הרשב"ש

וכיו"ב כתב בשו"ת הרשב"ש (סימן ב') בזה"ל: "אין ספק שהדירה בארץ ישראל היא מצוה גדולה בכל זמן בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. וא"ז הרמב"ן ז"ל מנה אותה מכלל מצות עשה, כמו שנאמר וירשתם אותה וישבתם בה. וכן היא דעת א"א הרשב"ץ ז"ל בספר זוהר הרקיע שחיבר. ואף לדברי הר"מ ז"ל שלא מנאה מכלל מצות עשה, מכל מקום

מצוה עכשיו לגור בארץ ישראל מהתורה. רק דהרמב"ן יליף להך מצוה מקרא דהורשתם, והרמב"ם פליג וס"ל שאין לנו היום מצוה להוריש את הארץ, כמ"ש ב"מגילת אסתר" (בספר המצוות שם) בשיטת הרמב"ם, דנראה כי מה שלא מנה הרמב"ם למצוה זו, היינו מפני שמצות ירושת הארץ וישיבתה לא נהגה רק בימי משה ויהושע ודוד, וכל זמן שלא גלו מארצם. אבל לאחר שגלו מעל אדמתם אין מצוה זו נוהגת לדורות עד עת בוא המשיח. ומה שאמר הרמב"ן שהחכמים הפליגו בשבח ישיבת הארץ, זהו דוקא בזמן שבית המקדש קיים, אבל עכשיו אין מצוה לדור בה. וכמו שכתבו התוס' בכתובות (ק"י:) בד"ה הוא כו'. - אבל המצוה לדור בארץ ישראל, שפיר קיימת בזמן הזה גם כן. אלא שהרמב"ם לא למדה מקרא דהורשתם, אלא מהא דמנה הרמב"ם מצוה לא להסגיר עבד אל אדוניו.

מצות ישוב ארץ ישראל

נוהגת גם בזמן הגלות

ז) והרמב"ן הנ"ל (בהוספות לספר המצוות מצות עשה, מצוה ד') אחר שכתב דמצות ישיבת ארץ

בגבולות ארץ ישראל וקדושת עבר הירדן

ביאור ה"דברי אמת"

ב) ובספר "דברי אמת" למהר"י בכר דוד (בדרשות, דרוש ט"ו) ביאר הסוגיא הנ"ל, דדעת רבי מאיר ורבי יהודה בן בתירא שכל גבולות תשעת השבטים וחצי המטה, אף על פי שכתוב "ועלה הגבול ותאר הגבול", מכל מקום כולם ארץ אחת הם. - והיינו מן הכתוב "זאת תהיה לכם הארץ לגבולותיה", חזר וכללן, לומר שהכל אחד. מלבד נחלת שני המטות וחצי המטה שנחשבים לארץ אחרת, כשם שארץ ישראל וחוף לארץ נחשבים שנים מקומות, ה"נ ארץ ישראל ועבר הירדן נחשבים כשני מקומות. והירדן מפסיק למעשר בהמה. - ויסוד פלוגתתם הוא האם הירדן עצמו נקרא ארץ כנען, או לא. דמאן דס"ל שהירדן עצמו נקרא ארץ כנען, כשחזר הכתוב ואמר "זאת תהיה לכם הארץ לגבולותיה", גבול הירדן נקרא גם הוא ארץ כנען, והוא בכלל. לפי זה כל שנים עשר השבטים נמצאים בגבול אחד, בארץ ישראל. ומאן דס"ל שמשעוברים את הירדן רק אז נכנסים לארץ כנען, ואין הירדן

השבטים "ותאר גבול", ה"נ דכל שבט ושבט גבול בפני עצמו, ואם יש בנחלת שבט זה ובנחלת שבט זה אין מצטרפים, ואפילו בתוך ששה עשר מיל, אם כן אמאי נקט חוצה לארץ וארץ). שאני התם דאמר קרא "זאת תהיה לכם הארץ לגבולותיה סביב", כולה ארץ ישראל גבול אחד היא. (פרש"י, לאחר שמאן כולן עשאן ארץ אחת). אי הכי ירדן נמי, ארץ ולא ירדן. (פרש"י, ארץ כתיב בקרא, "זאת תהיה לכם הארץ לגבולותיה", דארץ חשיב חד ולא גבולות דירדן). - ואמרינן בגמ', כתנאי "כי אתם עוברים את הירדן ארצה כנען", ארצה, ארץ כנען ולא הירדן ארץ כנען דברי רבי יהודה בן בתירא. רבי שמעון בן יוחאי אומר הרי הוא אומר "מעבר הירדן יריחו קדמה מזרחה", מה יריחו ארץ כנען, אף ירדן ארץ כנען. (פרש"י, כתנאי, אי ירדן חשוב ארץ כנען ולא יפסיק אי לא).

וחזינן בגמ' דהנידון הוא על נהר הירדן עצמו, שאם נהר הירדן עצמו חשיב כארץ כנען, אין כאן הפסק. אבל אם נהר הירדן לא חשיב ארץ כנען, הרי הוא מפסיק.

כי אתם באים אל ארץ כנען, זאת הארץ אשר תיפול לכם בנחלה ארץ כנען לגבולותיה. וירד הגבול הירדנה והיו תוצאותיו ים המלח, זאת תהיה לכם הארץ לגבולותיה סביב (במדבר ל"ד, ב' - ג').

כסוגיא דכבורות נ"ד ע"ב נ"ה ע"א

א) והנה בבכורות (נ"ד:) שנינו, רבי מאיר אומר הירדן מפסיק למעשר בהמה. ופרש"י, שאם יש לו חמש בהמות מכאן וחמש מכאן וירדו באמצע אין מצטרפות ופטורות. ובגמ' (נ"ה.) אמרינן, אלא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן היינו טעמיה דרבי מאיר, דאמר קרא (יהושע י"ח) והירדן יגבול אותו לפאת קדמה (פרש"י, בספר יהושע בגבול אחד מן השבטים), הכתוב עשאו גבול בפני עצמו. אלא מעתה "ותאר הגבול" "ועלה הגבול" הכי נמי הכתוב עשאו גבול בפני עצמו. (פרש"י, כל דכתיב בנחלת

ארץ כנען, ממילא כדכתיב "זאת תהיה לכם הארץ לגבוליותיה", דהתורה הגדירה את גבולות הארץ, והירדן אינו נחשב בתוך הארץ.

ויעוי"ש ב"דברי אמת" שביאר בזה את מחלוקת בני ישראל שבארץ ישראל עם היושבים בעבר הירדן על הקמת המזבח בירדן, כדכתיב (ביהושע כ"ב). - זהלא רק בארץ ישראל מותר להקריב קרבנות, אבל בעבר הירדן אסור להקריב קרבנות אפילו בזמן היתר הבמות. ומפורש בפסוקים (בספר יהושע, כ"ב) שהקימו את המזבח בתוך הירדן. וחזינו שהנידון להכשיר את המזבח להקרבה תלוי בפלוגתא דתנאי הנ"ל אם הירדן עצמו בכלל ארץ ישראל הוא, או לא. - ובני עבר הירדן סברו שאין לקבוע גבול בינם ובין בני ארץ ישראל, שלא יבואו לומר שעבר הירדן הוא חוץ לארץ, ובני מזבח בתוך הירדן כדי להראות שהוא בכלל ארץ כנען, וכדקאמר רבי שמעון בר יוחאי בבכורות (נ"ד:), וממילא אין הגבול עובר בין ארץ ישראל לעבר הירדן. אמנם בני ארץ ישראל סברי שיש גבול בין ארץ ישראל לעבר הירדן, והירדן אינו ארץ כנען, וכדקאמרי רבי מאיר ורבי יהודה בן בתירא, וממילא אסור להקים מזבח בתוך נהר הירדן.

ושמעין דאליבא דרבי שמעון בר יוחאי גם כן אין בונים מזבח בחוץ לארץ, ועבר הירדן בכלל זה, ובהכרח דיש לארץ ישראל מעלה על עבר הירדן. והמקור הוא הפסוק (ביהושע כ"ב) "ואף אם טמאה ארץ אחוזתכם".

ביאור ה"דברי אמת" הפסוקים שבספר יהושע

ג) דהנה בספר "דברי אמת" הנ"ל כתב: "ואקדים עוד הפסוקים שבספר יהושע, וזה תארן, וישבו וילכו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה מאת בני ישראל משלה אשר בארץ כנען ללכת לארץ הגלעד אל ארץ אחוזתם אשר נאחזו בה על פי ה' ביד משה, ויבאו אל גלילות הירדן אשר בארץ כנען, ויבנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה שם מזבח על הירדן, מזבח גדול למראה, וישמעו בני ישראל לאמר הנה בנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה את המזבח אל מול ארץ כנען אל גלילות הירדן אל עבר

וכתב ה"דברי אמת": "ויש לי בכתובים הללו הרבה דקדוקים. - האחד, דקשה בתחילה אומר כשראו בני גד ובני ראובן אל גלילות הירדן אשר בארץ כנען. וקשה איני יודע איזה ירדן הוא שהוצרך לכנותו שהוא בארץ כנען. ואם כבר כינה אותו על שם שהוא בארץ כנען, הנה כשבא הכתוב לומר ששמעו בני ישראל לאמר הנה בנו בני גד ובני ראובן את המזבח אל מול ארץ כנען. ורז"ל אמרו אין מול אלא כנגד. הרי שהם תפסו לומר שבנאום נגד ארץ כנען, ובני ראובן ובני גד בבנותם את המזבח תפסו בלשונם לומר הירדן אשר בארץ כנען. והדבר קשה איך יהיה להם מחלוקת במציאות. - עוד קשה, שהכתוב אומר ויבנו בני ראובן ובני גד שם מזבח על הירדן. ומשמע שבנאוהו על גבי הירדן, שהוא על גבי הנהר. וכשמעו בני ישראל שמעו איך בנו את המזבח אל גלילות הירדן, ואיך לא אמרו על הירדן, וכמו שאמרו בני גד ובני ראובן. - ועוד קשה אומרו והיה אתם תמרדו היום - ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף. וקשה אם היום ימרדו למה ימתין עד למחר, ולא אמר והיה אתם תמרדו ועל כל עדת ישראל יקצוף. - עוד קשה אומרו ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם, וכתב רד"ק פירוש אם טמאה בעיניכם, לפי שאין המשכן שם, עברו לכם אל ארץ אחוזת ה'. וקשה מי אמר להם שהיה טמאה בעיניהם, אדרבה הם בחרו אותה ולקחום, ואם היה טמאה בעיניהם לא היו בוחרין בה הם. - ועוד קשה היאך היו מתרצים בני ישראל, אף אם יחשבו בני גד ובני ראובן שארצם ארץ טמאה, מכל מקום לא היה להם לבנות מזבח, ואדרבא יותר ויותר יגדל התימה כשבנו המזבח בארץ טמאה. - עוד קשה אומרו עברו לכם את ארץ אחוזת ה' וכו' והאחזו בתוכינו. וקשה והלא כבר חלקו ארץ ישראל על פי הגורל, והיאך היו יכולים עכשיו לאחוז בכנפות הארץ. - עוד קשה מאמרם אם לא מדאגה מדבר כו', אין לכם חלק וכו', ולמה חשבו כזאת על עם אלקים שעתידים לומר כדבר הזה, והלא כל השבטים כולם בני איש אחד הם בני אברהם יצחק ויעקב, ולמה יאמרו שאין להם חלק בה'. ואי משום שאמרו רז"ל כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, והלא עבר הירדן וארץ הגלעד מן

בני ישראל ושמעו בני ישראל ויקהלו כל עדת בני ישראל שילה לעלות עליהם לצבא. וישלחו בני ישראל אל בני ראובן ואל בני גד וחצי שבט המנשה אל ארץ גלעד את פנחס בן אלעזר הכהן ועשרה נשיאים עמו, ויבואו אל בני ראובן ואל בני גד וחצי שבט המנשה אל ארץ הגלעד, וידברו אתם לאמר כה אמרו כל עדת ה', מה המעל הזה אשר מעלתם באלקי ישראל לשוב היום מאחרי ה' בבנותכם לכם מזבח למרדכם היום בה', המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום הזה, ויהי הנגף בעדת ה' ואתם תשובו היום מאחרי ה', והיה אתם תמרדו היום בה' ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף, ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם עברו לכם אל ארץ אחוזת ה' אשר שכן שם משכן השם והאחזו בתוכינו ובה' אל תמרדו, ואותנו אל תמרדו בבנותכם לכם מזבח מבלעדי מזבח ה' אלקינו, הלא עכן בן זרח מעל מעל בחרם והוא איש אחד, ולא גוע בעונו. - ויענו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה, וידברו אל ראשי אלפי ישראל אל אלקים ה' אל אלקים ה' הוא יודע וישראל הוא ידע אם במרד ואם במעל בה', אל תשיענו היום הזה לבנות לנו מזבח לסוד מאחרי ה', ואם להעלות עליו עולה ומנחה, ואם לעשות עליו זבחי שלמים, ה' הוא יבקש, ואם לא מדאגה מדבר עשינו את זאת לאמר מחר יאמרו בניכם לבנינו לאמר מה לכם ולה' אלקי ישראל, וגבול נתן ה' בינינו וביניכם בני ראובן ובני גד את הירדן, אין לכם חלק בה' והשביתו בניכם את בנינו לבלתי ירא את ה', ונאמר נעשה נא לנו לבנות את המזבח לא לעולה ולא לזבח, כי עד הוא בינינו וביניכם ובין דורותינו אחרינו לעבוד את עבודת ה' לפניו בעולתינו ובזבחינו ובשלמינו, ולא יאמרו בניכם מחר לבנינו אין לכם חלק בה', ונאמר והיה כי יאמרו אלינו ואל דורותינו מחר ואמרנו ראו את תבנית מזבח ה' אשר עשו אבותינו לא לעולה ולא לזבח, כי עד הוא בינינו וביניכם, חלילה לנו ממנו למרוד בה' ולשוב היום מאחרי ה' לבנות מזבח לעולה ולמנחה ולזבח מלבד מזבח ה' אלקינו אשר לפני משכנו. וישמע פינחס כו' וייטב בעיניהם, ויקראו למזבח כי עד הוא בינותינו, כי ה' הוא האלקים. ע"כ.

במקום המקודש הזה, ועל שם העתיד שהיה אברהם אבינו ע"ה עתיד לעשות במקום הזה נתקבלו קרבנם שברא מזכה אבא. - וכל זה לאחר שנבחרה ירושלים, דהיינו מקום המזבח, נפסלו כל המקומות, שכבר בא סוד הקרבן עד תכליתו. אבל קודם לכן הותרו הבמות. אלא כיון שבאו לשילה נאסרו הבמות מפני שנקרא מנוחה. נחרב שילה חזרו הבמות להיתירן." עכ"ד.

בהא דאין עבר הירדן לא ראוייה

וכתב ה"דברי אמת" בזה"ל: "ועל משנת כלים (פ"א מ"ו) שאמרו עשר קדושות הן ארץ ישראל מקודשת מכל האצרות ומה היא קדושתה שמביאין ממנה עומר והבכורים ושתי הלחם, אמרו במדרש ילקוט פרשת נשא, והרב בעל מגיד מראשית (דף ב' ע"ב) לא ידע את מקומו, והיא כתובה בתנחומא פרשת נשא, וז"ל, ארץ כנען מקודשת מעבר הירדן שארץ כנען כשר לבית השכינה, ואין עבר הירדן כשר לבית השכינה. והרמב"ן ז"ל בפרשת חקת הזכירו בלשון הזה, וז"ל ועוד אמרו רבותינו בעשר קדושות שאין עבר הירדן ראוי לבית המקדש ולשיכון השכינה, וכן נראה בכתוב שאומר ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם וכו'. עכ"ד. - ואם כונת דברי הרמב"ן היינו דוקא לבית המקדש, הלא היה לו לומר ירושלים מקודשת דוקא לבית המקדש ולשיכון השכינה ואף קודם שנבחרה ירושלים דוקא שילה. אלא ודאי שהכוונה לומר שאף בשעת היתר הבמות לא היתה ראוייה עבר הירדן לבמה, וכמאמר הכתוב ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם. וכ"כ הרב בעל מגיד מראשית, דאף בשעת היתר הבמות אסורין היו בעבר הירדן ממאמר הכתוב ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם." עכ"ד.

בביאור המוגיא דבכורות

ויעויי"ש דמיייתי סוגיא דבכורות (נ"ה). הנ"ל, וכתב: "ואפשר לע"ד שויכוח זו היה בין בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה עם כל ישראל כו'. ולפיכך מה עשו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה עשו מעשה גדול לקבוע הלכה כמותן כו'." עכ"ד.

כדכתיב והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלקים. וכל אותן שנים שהיה אבינו יעקב בצרה ויגון לא שרתה עליו שכינה. - ולפיכך אמר הקב"ה לאברהם קח נא את בנך את יחידיך אשר אהבת את יצחק והעלהו שם לעולה על אחד ההרים. שאם תהיה שש ושמש ומתרצה עוד אומר לך על איזה הר תעלהו ואברהם אבינו לא הרחרר אחר מדותיו של הקב"ה, והיה שש ושמש כמי שמכניס בנו לחופה בתופים ובמחולות לעשות רצון אביו שבשמים באהבה גדולה, ומאן דתני אהבה רבה לא משתבש, וזכה ונקרא אברהם אוהבי. ולפיכך וישכם אברהם בבוקר, והיה שלשה ימים באהבה ובשמחה רבה עומד ומצפה ונגלה עליו הכבוד. ואני הצעיר כמתלמד מדבר הקדוש, אסיים את דבריו כו', בא אברהם אבינו והתפלל על המקום הזה שהוא מקום המזבח, ואמר ה' יראה, כלומר יראה לעולם הדבר הזה כאילו אפרו של יצחק צבור על גבי המזבח, אשר יאמר היום ובא עתיד במקום עבר, כלומר ואשר נאמר היום בהר ה', כלומר ממה שנאמר לי אל תעשה לו מאומה, משם ראייה מה היה בלבי, והדבר הזה לעולם יראה, וכמ"ש רז"ל אברהם קרא לו יראה, ושם בן נח קרא לו שלם, ולפיכך נקרא ירושלים. - ולע"ד זהו טעם הקרבנות שצוה הכתוב איש כי יחטא, והיה ראוי שיקריב את עצמו קרבן אולי יכופר לו, אלא שמרוב חסדי האל צוה להקריב קרבן על גבי המזבח. וכשם שאברהם אבינו הקריב איל תמורת בנו הנבחר, והיה לרצון כמו אילו היה נקרב יצחק בעצמו, כן מבני בניו כו'. - וכבר הבאתי כו' שעתידי הקב"ה להביא סיני ותבור תחת ירושלים כו', הרי שירושלים נקראת הר סיני גם כן, ולפיכך הכתוב גילה טעם הדבר, כשם שאברהם אבינו באהבה רבה היה מקריב את יצחק, והקב"ה קבל תמורת יצחק את האיל. והיינו עולת תמיד העשויה בהר סיני, דהיינו ירושלים. ואברהם אבינו כבר התפלל, ונתקבלה תפילתו שהדבר הזה לא יזוז מנגד עיניו, ולעולם זאת על ישראל, ונקרא יראה, וכמ"ש והיו עיני וליבי שם כל הימים. ולפיכך אם הקריב בדם קרבן חוץ מן המזבח הזה שהקריב אברהם אבינו הוי ליה שחוטי חוץ. - ואף אדם הראשון ונח שהקריבו קרבן היה

הארץ שנכתה עליה ברית לאברהם אבינו היא. ואי משום אומרם וגבול נתן ה' בינינו וביניכם את הירדן, מה טענה היא זאת, וכי הנחר מפסיק היה להם, לא היו גשרים לעבור עליהם. והלא אמרו רז"ל מאי דכתיב כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה, אלו ד' נהרות שמקיפין את ארץ ישראל, ואלו הן ירדן ופינה וירמוך וקרמיון. - עוד קשה אף בבנות להם את המזבח, אם רצו לומר כדברים האלה יאמרו. - עוד קשה מאמרם כי עד הוא בינינו וביניכם ובין דורותינו אחרינו לעבוד את עבודת ה' לפניו בעולותינו וכו', דהאי לפניו פשט הלשון משמע דקאי על המזבח, ואם כן סותרין דבריהם אלו לאלו, שהם אמרו שלא בנו אותו לא לעולה ולא לזבח. ולבסוף אמרו לעבוד את עבודת ה' לפניו בעולותינו ובזבחינו ובשלמינו. - עוד קשה מאמרם ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא בינותינו כי ה' הוא האלקים, ותרגם יונתן הביאו רד"ק אף שבנוסחא שלנו לא כתוב כן, וקרו בני גד ובני ראובן סהיד למדבחה, וכ"כ רש"י הרי זו מן המקראות הקצרים וצריך להוסיף בו תיבה אחד ויקרא בני ראובן ובני גד למזבח עד, וקשה איך העיקר חסר מן הכתוב עיקר העדות." עכ"ד ה"דברי אמת" בקושיותיו.

ויעויי"ש שכתב ליישב הקושיות הנ"ל, בזה"ל: "ונראה לע"ד בהקדים הכתובים, וזה תארן, ויאמר קח נא את בנך את יחידיך כו', על אחד ההרים אשר אומר אליך, ורז"ל הוקשה להם ולמה לא גילה כדי לחבבה בעינינו. - עוד קשה מאמר הכתוב ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה, מהו כונת הפסוק בזה, ומאי ניהו אשר יאמר היום, אמירה זו מהו. - עוד קשה מאמר הכתוב, את הכבש האחד תעשה בבקר עולת תמיד העשויה בהר סיני, האי הר סיני מאי שיאטיה הכא. - וכבר ידעת כמה דיות נשתפכו בטעם סוד הקרבן." עכ"ד.

וכתב שם: "ולע"ד גם אני אענה חלקי, הלא ראיתי לאחד קדוש מדבר, כי הקב"ה רצה לנסות את אברהם בדבר גדול, ולהראות גדולתו למלאכי השרת כדי שידעו בריה שברא בעולמו, והיו הכל מליציו טוב בעדו ומתפללין עליו. - וזה דידוע שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות,

האם חלוקת הארץ על ידי אלעזר הכהן ויהושע היה ג"כ על עבר הירדן

רבינו לתת את ארץ הגלעד. והיאך היה משה השליח שלהם.

מבאר השאלות עפ"מ"כ הגר"ח הלוי כשיטת הרמב"ם

ונראה על פי מה שכתוב בחידושי רבינו חיים הלי (פ"ו מאישות ה"ד) בביאור שיטת הרמב"ם דהא דבעינן תנאי קודם למעשה הוא קודם לגוף המעשה בפועל, כמו נתינת הגט או כסף הקידושין. ופליג על דברי הראב"ד וכן רש"י בכתובות (ע"ד). שפירש קודם לדיבור המעשה. וביאר הגר"ח: "דתנאי בני גד ובני ראובן כיון שהיה על פי הדיבור, ממילא דעל ידי הדיבור של ונתתם נגמר זכייתם בעבר הירדן, ואם כן הוי זאת גם מעשה בפועל. ועל כן הא שפיר נוכל למילף מהא דהוקדם אם יעברו לונתתם דבעינן תנאי קודם למעשה". ע"ש. ובזה יתפרש גם כן שיטת השאלות.

מבאר דרש"י לטעמיה בגדר כיבוש רבים והשאלות אתיא כשיטת התוס' בגיטין ח'

ב) ובשיטת רש"י י"ל דאתיא לשיטתו בגדר כיבוש רבים, דרש"י בע"ז (פ:): פירש שהיה הכיבוש על פי הדיבור וכל ישראל, ואם כן י"ל שעבר הירדן לא היתה ארץ ישראל מתחילה, ורק היה בה כיבוש רבים. - אבל השאלות ס"ל כשיטת התוס' בגיטין (ה:): ד"ה כיבוש כו' שהביאו מהספרי פרשת עקב (פיסקא נ"א) דבעינן שבתחילה 'כבשו את ארץ ישראל ואחר כך אפשר להוסיף לכבוש חוץ לארץ, וממילא מוכח דעבר הירדן הויה ליה בכלל ארץ ישראל עצמה, שהרי כבשוה לפני ארץ ישראל, ולא הוי כיבוש רבים.

בגדר כיבוש בני גד ובני ראובן את עבר הירדן

איברא דזהו אינו, דגם לשיטת התוס' אתי שפיר כפרש"י, דהרי הכיבוש של בני גד ובני ראובן היה על פי הדיבור, וממילא חשיב כיבוש רבים.

מבאר דנחלקו האם עבר הירדן הוי ליה בכלל ארץ ישראל

ג) ונראה לבאר פלוגתתם, דהשאלות ס"ל דעבר הירדן הוי ליה בכלל ארץ ישראל, ולכן אין חילוק בין ארץ כנען ועבר הירדן, דתרוייהו הונחלו על ידי אלעזר הכהן ויהושע. - ורש"י ס"ל דעבר הירדן נוסף לארץ ישראל, אבל לא היתה בכלל האמור כאן "אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ".

בהא דכתיב בפרשת מטות "ונתתם"

ד) ובעיקר דברי השאלות, יש להעיר מהא דכתיב בפרשת מטות (במדבר ל"ב, כ"ט), בהא דציוה משה את אלעזר הכהן ויהושע בן נון: "ויאמר משה אלהם אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם וגו', ונתתם להם את ארץ הגלעד לאחוזתה". ומדכתיב "ונתתם" משמע שאלעזר הכהן ויהושע היו שלוחים של משה

אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ אלעזר הכהן ויהושע בן נון (במדבר ל"ד, י"ז).

בפלוגתא דרש"י והשאלות אם ההנחלה ע"י אלעזר הכהן ויהושע היא גם על עבר הירדן או רק על ארץ כנען

א) הנה בהא דנתמנו אלעזר הכהן ויהושע בנן נון להנחיל את הארץ, נחלקו קמאי אם נתמנו גם להנחיל את עבר הירדן, או רק על ארץ כנען.

שיטת רש"י

דרש"י בכתובות (ע"ד): פירש דקאי רק על הארץ בגבולותיה שבארץ כנען. דבהא דאמרינן התם כל תנאי מהיכא גמרינן מתנאי בני גד ובני ראובן, תנאה שאפשר לקיומיה על ידי שליח כי התם הוי תנאיה תנאה. ופרש"י: "שהרי משה צוה ליהושע לתת להם את הארץ, שהיה שלוחו של משה ונתנה להם". עכ"ל. והיינו דס"ל דדוקא על הארץ שבגבולות בפרשת מסעי, נאמר דין זה, אבל את עבר הירדן לא הנחילו אלעזר הכהן ויהושע, ולכן פרש"י שיהושע היה רק שלוחו של משה להנחיל את עבר הירדן.

שיטת השאלות

אולם השאלות (שאלתא קל"ח) כתב: "דתנאה דבני גד ובני ראובן בהדי אלעזר הכהן ובהדי יהושע בן נון קא מתני, ומשה הוא דהוה להו שליח". עכ"ל. והיינו דנקט דהא דכתיב הכא אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ אלעזר הכהן ויהושע בן נון, חל גם על עבר הירדן. - דס"ל להשאלות שאין חילוק בזה בין ארץ כנען לעבר הירדן. וכיון שהם היו הממונים על ההנחלה, והתנאי של בני גד ובני ראובן על עבר הירדן היה אתם, ומשה רבינו היה השליח.

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי
(ע"ר) מס' 580442473

לעמותה אישור מס הכנסה
לפי סעיף 46
לפקודת מס הכנסה.

משרד:

רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,
טל/פקס: 03-5785091

דוא"ל:

chekermishpat@gmail.com

Chikrei Mishpat Institute
Office: 21 Harav Kotler St.
Bney Brak
Tel / fax: 03-5785091